

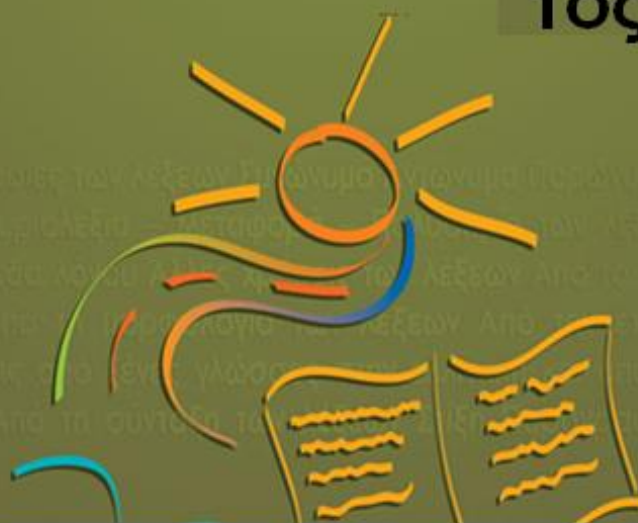
**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

γλωσσικές ασκήσεις

ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ

1ος τόμος

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

γλωσσικές ασκήσεις
για το γενικό λύκειο
1ος Τόμος

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Γλυκερία Β. Κανδήρου
Δημήτριος Ε. Πασχαλίδης
Σπύρος Ν. Ρίζου**

Συντονισμός: Χρίστος Λ. Τσολάκης

γλωσσικές ασκήσεις

1ος Τόμος

**ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ**

Συγγραφείς

Γλυκερία Κανδήρου

Φιλολόγος, Καθηγήτρια

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Δημήτριος Ε. Πασχαλίδης

Φιλολόγος, Καθηγητής

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Σπύρος Ν. Ρίζου

Φιλολόγος, Καθηγητής

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Συντονιστής

Χρίστος Λ. Τσολάκης

Καθηγητής Νεοελληνικής Γλώσσας

στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

Θεσσαλονίκης

Υπεύθυνες για το Παιδαγωγικό

Ινστιτούτο

Χριστίνα Αργυροπούλου

Σύμβουλος

Χριστίνα Βέικου

Σύμβουλος

Δημιουργικό
Βαλεριάνο Τροϊάνι

Αποχρωματισμοί
De Novo

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**
Ομάδα εργασίας για το Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**Προσαρμογή: Γελαστοπούλου
Μαρία, Εκπαιδευτικός**
**Επιμέλεια: Βάντζου Χριστίνα,
Εκπαιδευτικός**

Επιστημονικός υπεύθυνος:
**Βασίλης Κουρμπέτης, Σύμβουλος Α΄
του Υ.ΠΟ.ΠΑΙ.Θ**

Υπεύθυνη του έργου:
**Μαρία Γελαστοπούλου,
Μ.Εδ. Ειδικής Αγωγής**

**Τεχνική υποστήριξη: Κωνσταντίνος
Γκυρτής, Δρ. Πληροφορικής**

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Σκοπός του βιβλίου αυτού είναι να σε βοηθήσει να περάσεις στα ενδότερα της γλώσσας. Περνάει στα ενδότερα της ύπαρξής του και της σκέψης του εκείνος που περνάει στα ενδότερα της γλώσσας του. Σοφά το είπε ο Μπρεχτ: «Γλώσσα είμαι εγώ. Γλώσσα είσαι εσύ. Γλώσσα είναι ο κόσμος...». Και, αφού απαριθμήσει κι άλλους στοχασμούς αυτού του είδους, καταλήγει πάλι στο «Γλώσσα είμαι εγώ». Μ' αυτόν, άλλωστε, τον λόγο του Μπρεχτ ανοίγουν τις σελίδες τους τα βιβλία του Λυκείου «Έκφραση - Έκθεση». Το σχετικό κείμενο το βρίσκεις στις πρώτες γραμμές του βιβλίου της Α' Λυκείου. Όπου θα βρεις και ανάλογο κείμενο του Μανόλη Τριανταφυλλίδη. «Γλώσσα, λέει, δεν είναι,

καθώς φαντάζονται κάποιοι, αρ-
διασμα από λέξεις, τύπους και
κανόνες, όπως αναγράφονται σε
λεξικά και γραμματικές..., παρά η
έκφραση του εσωτερικού μας
κόσμου, κύμα ζωής, άνοιγμα και
επαφή ψυχών...σκέψη και ενατέ-
νιση της μοίρας. Γλώσσα είναι
ολόκληρος ο λαός».

Ανάλογα μιλάει και ο Λεβ Βυγκό-
τσκι. «Μια απογυμνωμένη από τη
σημασία της λέξη», θα μας πει, «δεν
είναι λέξη: είναι ένας κενός ήχος...».
Κι ακόμη «Η γλώσσα δεν είναι
έκφραση μιας έτοιμης σκέψης. Η
σκέψη δεν εκφράζεται μόνον με τη
λέξη, αλλά γίνεται κιόλας μέσα σ'
αυτήν... Η λέξη που της έχουν
αφαιρέσει τη σκέψη είναι νεκρή
λέξη.

Άσχημα

σα μέλισσες σε άδειο πανέρι

μυρίζουν οι νεκρές λέξεις.

Αλλά και σκέψη που δεν έγινε λέξη παραμένει σκιά, ήχος και καπνός... Η συνείδηση καθρεφτίζεται στη λέξη όπως ο ήλιος σε μια σταγόνα νερού».

Άλλοι, πάλι, από εκείνους που μελέτησαν αυτά τα θέματα, παραλήλυσαν τον αδιάσπαστο δεσμό γλώσσας και σκέψης με την αδιάσπαστη σύνδεση των δύο πλευρών της ίδιας κόλλας χαρτιού. Κόλλα χαρτιού με μια μονάχα πλευρά δεν νοείται. Έτσι δεν νοείται γλώσσα χωρίς σκέψη και σκέψη χωρίς γλώσσα (Φ. Σοσίρ).

Και, βέβαια, δεν θα μπορούσαν να υστερήσουν σ' αυτά οι Αρχαίοι Έλληνες. «Διάνοια και λόγος ταυτόν», μας μηνάει ο Πλάτων. Γι' αυτόν τον σοφό η σκέψη είναι

εσωτερικευμένη γλώσσα, ενώ η γλώσσα είναι εξωτερικευμένη σκέψη. Εξάλλου οι Έλληνες χρησιμοποιούσαν την ίδια λέξη «λόγος», για να δηλώσουν τόσο τη γλώσσα όσο και τη λογική. Σήμερα μιλούμε για ενδόμυχο λόγο και για φωνούμενο λόγο. Είναι αξιοσημείωτο ότι και στις δύο περιπτώσεις μιλούμε για λόγο.

Καταλαβαίνεις, τώρα, τι σημαίνουν όλα αυτά. Αυτά σημαίνουν ότι δεν μπορούμε να γυμνάσουμε τη σκέψη μας, αν δεν γυμνάσουμε τη γλώσσα μας και, αντίστροφα, δεν μπορούμε να γυμνάσουμε τη γλώσσα μας, αν δεν γυμνάσουμε τη σκέψη μας. Γλώσσα και σκέψη γυμνάζονται μαζί. «Και τα μαθηματικά;» ρωτούνε κάποιοι. «Δεν γυμνάζεται ο νους με τα μαθηματικά;». Και βέβαια γυμνάζεται. Γυμνάζεται και με

τα μαθηματικά και με όλα χωρίς εξαίρεση τα μαθήματα που διδάσκει στο σχολείο. Και τα μαθηματικά, όμως, είναι γλώσσα. Είναι σύμβολα κι αυτά, όπως σύμβολα είναι και οι λέξεις. Μόνο που αυτά τα σύμβολα τα χρησιμοποιούμε μόνον κατά τη λογική, ενώ τις λέξεις τις χρησιμοποιούμε και κατά τη λογική και κατά τις συγκινήσεις μας.

Σημαίνουν ακόμη όλα αυτά ότι η γλώσσα παίρνει δύναμη από τη σκέψη και η σκέψη από τη γλώσσα. Διανοητική, λοιπόν, ενέργεια η γλώσσα. Αλλά και κοινωνική ενέργεια, αφού είναι κοινωνικό φαινόμενο. Κοινωνική ενέργεια και επικοινωνιακή ενέργεια, δηλαδή ενέργεια που αναπτύσσεται κατά την ανθρώπινη επικοινωνία. Γλώσσα και κοινωνική ζωή βρίσκονται σε

διαρκή αλληλενέργεια. Κοινωνικές, διανοητικές και γλωσσικές δυναμικές αλληλοεπηρεάζονται και αλληλοδιαμορφώνονται. Αυτό σημαίνει ότι η ενέργεια που παράγεται και αναπτύσσεται στην κοινωνική ζωή διοχετεύεται στη γλώσσα και τη διαμορφώνει. Όπως σημαίνει ότι και η ενέργεια που παράγεται και αναπτύσσεται με τη γλώσσα διοχετεύεται στη ζωή και τη διαμορφώνει. Είναι, συνεπώς, φυσικό σε μια εξελισσόμενη και διαμορφούμενη κοινωνία να παρουσιάζεται διαμορφούμενη και εξελισσόμενη και η γλώσσα. Παρατηρείται μια διακύμανση ανάμεσα στις κοινωνικές και τις γλωσσικές μεταβλητές. Στατικές παραμένουν οι γλώσσες των στατικών κοινωνιών. Οι ζωντανές γλώσσες και οι ζωντανές κοινωνίες διαφοροποιούνται από τις παλαιότερες

μορφές τους. Μια γλώσσα αλλάζει στη φωνητική, στη μορφολογία, στη σημασιολογία, στη σύνταξη. Μόνο που αυτές οι αλλαγές συντελούνται με βραδείς ρυθμούς και ανεπαίσθητα. Κατανοούνται μόνον και κρυσταλλώνονται, ύστερα από μεγάλα χρονικά διαστήματα, όταν πια έχουν λησμονηθεί ή έχουν πάψει να λειτουργούν οι παλαιές μορφές των γλωσσικών φαινομένων.

Με τη γλώσσα, λοιπόν, δεχόμαστε επιδράσεις και ασκούμε επιδράσεις. Με τη γλώσσα, είπαν, γίνονται τα πάντα. Ακόμη και οι επαναστάσεις. Η γλώσσα δεν αντανακλά παθητικά την κοινωνική ζωή και τον αγώνα της, αλλά συμμετέχει σ' αυτά και τα επηρεάζει / διαμορφώνει.

Αντλεί, επομένως, η γλώσσα τη δύναμή της από τη σκέψη, η οποία

είναι διανοητική ενέργεια, ένα αυτό, ακόμη την αντλεί από την κοινωνική επικοινωνία, που την είπαμε επικοινωνιακή ενέργεια, δεύτερο αυτό. Αλλά την αντλεί και από το ίδιο το σύστημά της. Σύστημα είναι η γλώσσα. Ένα όλον δηλαδή οργανωμένο, που πειθαρχεί σε νόμους γραμματικούς και συντακτικούς.

Πάντως η γλώσσα δε χωράει σ' αυτά τα βιβλία. Δε χωράει σε κανένα βιβλίο. Είναι απέραντη. Ωστόσο οι μηχανισμοί που την παράγουν βρίσκονται μέσα σου. Τα βιβλία, όπως κι αυτό που κρατάς, σου προσφέρουν ευκαιρίες να τους θέσεις σε κίνηση / λειτουργία. Γι' αυτό και στο μάθημα αυτό λιγότερα έχεις να μάθεις και περισσότερα έχεις να κάνεις: έχεις να δημιουργήσεις. Εκεί σε οδηγεί και η δομή του βιβλίου, στη δημιουργία. Η

γλώσσα, άλλωστε, είναι δημιουργική. «Κάθε φορά, είπαν, που ο λόγος ξετυλίγει ένα γεγονός, ο κόσμος χτίζεται από την αρχή. Τίποτε δεν είναι τόσο σημαντικό όσο ο λόγος, ο οποίος δημιουργεί τόσο πολλά με τόσο λίγο» (Emil Benveniste). Από τον λόγο αυτόν υπογράμμισε την πρόταση «Ο λόγος δημιουργεί πολλά με λίγο». Γράφει και ο Σεφέρης: «Στερνός σκοπός του ποιητή δεν είναι να περιγράψει τα πράγματα, αλλά να τα δημιουργεί ονομάζοντάς τα». Δηλαδή να τα δημιουργεί με λέξεις (=ονομάζοντάς τα). Κράτησέ το και πάμε στον άλλο μεγάλο μας ποιητή, τον Οδυσσέα Ελύτη. Γράφει: «Κοιτάξτε τα χείλη μου. Από αυτά εξαρτάται ο κόσμος». Πλάθει, μας λέει, τους κόσμους του με τα χείλη του, με τον λόγο του δηλαδή. Αλλά

και ο Θεός, λέει η Γραφή, με τον λόγο δημιούργησε τα σύμπαντα: «Εἶπεν ὁ Θεός: γενηθήτω φῶς καὶ ἐγένετο φῶς» και για τα άλλα έτσι.

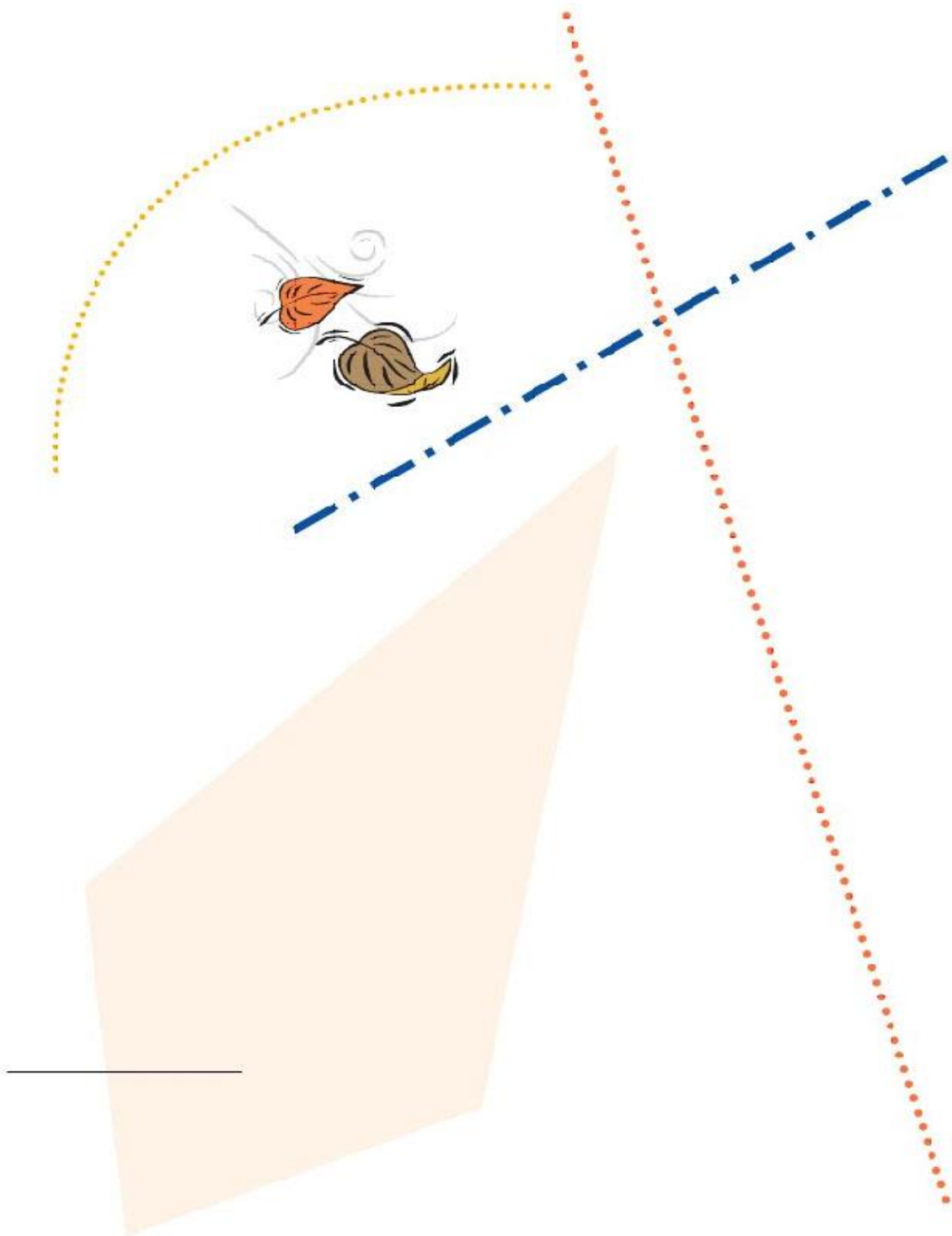
Όσο και αν όλα αυτά αποτελούν σχηματικές εκφράσεις, δείχνουν εν τούτοις την πίστη του ανθρώπου στη δημιουργική δύναμη του λόγου. Αυτήν, λοιπόν, τη δημιουργική δύναμη του δικού σου λόγου δοκιμάζει να ξυπνήσει αυτό το βιβλίο. Μια δημιουργική δύναμη που έχει να κάνει με τις σημασίες των λέξεων και με τους σημασιακούς ιριδισμούς τους.

Χρίστος Λ. Τσολάκης

Α' ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΤΩΝ

ΛΕΞΕΩΝ

1. Συνώνυμα

Συνώνυμα λέμε τις λέξεις που, ενώ συνήθως διαφέρουν φθογγολογικά μεταξύ τους, έχουν εντούτοις την ίδια περίπου σημασία: π.χ. σηκώνω, εγείρω, ανορθώνω, ανεβάζω, υψώνω, ανυψώνω. Είναι σπάνιες σε μια γλώσσα οι λέξεις που έχουν την ίδια ακριβώς σημασία, δηλαδή οι ταυτόσημες (εκτός βέβαια αν λογαριάσουμε εκείνες που λέγονται διαφορετικά σε διάφορους τόπους, όπως π.χ. αχλάδι - απίδι, πετεινός - κόκορας). Οι συνώνυμες λέξεις εκφράζουν έννοιες που συγγενεύουν μεταξύ τους σημασιολογικά. Συχνά εκφράζουν τις διάφορες αποχρώσεις της ίδιας έννοιας (π.χ. βλέπω, κοιτάζω, παρατηρώ, διακρίνω) και βρίσκονται μεταξύ τους σε μία σχέση διαβάθμισης και κλιμάκωσης.

Αυτές τις σημασιολογικές αποχρώσεις οφείλουμε να τις παρατηρούμε, να τις μελετούμε, να τις διακρίνουμε και κατά την επικοινωνιακή περίπτωση να τις χρησιμοποιούμε στο λόγο μας. Αυτό σημαίνει ότι τις περισσότερες φορές δεν μπορούμε να μεταχειριστούμε το ένα συνώνυμο στη θέση του άλλου. Συνήθως πρέπει κάθε φορά να συλλογιστούμε, για να βρούμε εκείνη από τις συνώνυμες λέξεις που ταιριάζει καλύτερα σ' αυτό που θέλουμε να πούμε.

Τα συνώνυμα είναι μεγάλος πλούτος για μια γλώσσα. Με τη μελέτη τους πλουτίζεται η ατομική γλώσσα, οξύνεται το μυαλό και βαθαίνει η μόρφωση

-
- Μ. Τριανταφυλλίδης, Νεοελληνική Γραμματική (της δημοτικής), ΟΕΣΒ, Αθήνα, 1941.**

-
- **Μ. Τριανταφυλλίδης, Λεξιλογικές Ασκήσεις, Θεσσαλονίκη, 1967.**
  - **Νεοελληνική Γλώσσα για το γυμνάσιο, τ.Γ΄, ΟΕΔΒ, Αθήνα, 2002.**

A. Από τις σημασίες των λέξεων

1. ΣΥΝΩΝΥΜΑ

1. Να συμπληρώσετε τα κενά με το κατάλληλο ρήμα από αυτά που βρίσκονται στο πλαίσιο.

Μετασχηματίζω, ανακαινίζω, μεταρρυθμίζω, μεταστρέφω, μεταμφιέζω, μεταποιώ, μεταμορφώνω, μεταπλάθω, μετουσιώνω, τροποποιώ, μετατρέπω, μεταβάλλω

- 1. Συνηθίζει να .....
άποψη, όταν κρίνει ότι η προηγούμενη δεν τον εξυπηρετεί.**
- 2. Η Κίρκη .....
τους συντρόφους του Οδυσσέα σε γουρούνια.**

3. Ο ληστής

....., για να μην τον αναγνωρίσουν.

4. ....ΤΟ παλτό της, για να το φορέσει και η κόρη της.

5. Η αληθινή τέχνη
..... την πραγματικότητα.

6. Όλοι οι υπουργοί Παιδείας αναλαμβάνουν τα καθήκοντά τους με το όραμα να..... το εκπαιδευτικό σύστημα.

7. Ο ρόλος του χριστιανισμού είναι να..... την καταναλωτική κοινωνία σε κοινωνία αγάπης.

8. Με τα επιχειρήματά του κατάφερε την τελευταία στιγμή να .....την κοινή γνώμη και να κερδίσει τις εντυπώσεις.

9. Ύστερα από παρέμβαση της αντιπολίτευσης.....
μερικές διατάξεις του νομοσχεδίου για την υγεία.
10. Εξαιτίας της αρρώστιας
..... ΤΑ
σχέδιά του.
11. Στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας ο άρτος και ο οίνος
..... ΣΕ
σώμα και αίμα Χριστού.
12. Αποφάσισα να
..... ΤΟ
κατάστημά μου.

2. Να συμπληρώσετε τα κενά στις προτάσεις που ακολουθούν με ένα από τα συνώνυμα που βρίσκονται μέσα στο πλαίσιο.

Ιδιαιτερότητα, ιδιορρυθμία, ιδιοτροπία, ιδιοσυγκρασία
εκκεντρικότητα, παραξενιά

1. Φοράει μπότες μέχρι το γόνατο και βραδινό κοστούμι· τέτοιες ..... είναι συνηθισμένες στους καλλιτέχνες, για να τραβούν την προσοχή.
2. Στις ..... του οφείλεται ότι ζει απομονωμένος, χωρίς φίλους και παρέες.
3. Λόγω ..... δεν μπορεί να συνεργαστεί με τους άλλους.
4. Τις ..... του χαρακτήρα της άλλοι τις ανέχονται και άλλοι όχι.
5. Είναι όλο ..... ούτε μια μέρα δεν μπορείς να ζήσεις μαζί του.
6. Η ..... της ζωγραφικής του όχι μόνο δεν ενοχλεί, αλλά επαινείται από πολλούς, γιατί τη θεωρούν στοι-

χείο προσωπικού ύφους.

3. Το ρήμα **παύω** και τα συνώνυμά του **σταματώ, διακόπτω** έχουν γενικά τη σημασία «δε συνεχίζω (να κάνω) κάτι».

Το ρήμα **τελειώνω** και τα συνώνυμά του **τερματίζω, περατώνω, φέρω εις πέρας, αποτελειώνω, ολοκληρώνω, λήγω** δηλώνουν ότι «δε συνεχίζεται να γίνεται κάτι» με την πρόσθετη πληροφορία ότι «έχει περατωθεί, έχει φτάσει στο τελικό του όριο». Από τα δύο τελευταία το **ολοκληρώνω** σημαίνει «τελειώνω κάτι πλήρως ή με πληρότητα», το **λήγω** είναι αμετάβατο.

Συμπληρώστε τα κενά στις προτάσεις που ακολουθούν με ένα από τα παραπάνω ρήματα:

1. .... αύριο η προθεσμία υποβολής δηλώσεων στην Εφορία.
2. .... να ασχολούμαι μ' αυτό το ζήτημα.
3. Είμαστε στη δυσάρεστη θέση να σας ανακοινώσουμε ότι
..... τη συνεργασία μαζί σας.
4. Η ανέγερση του ναού
..... με τη συνδρομή των πιστών.
5. Η επιτροπή ελπίζει ότι σύντομα
..... το έργο της.
6. .... το κάπνισμα ύστερα από την αρρώστια που τον βρήκε.
7. .... σε ένα χωριό, για να ξεκουραστούμε

4. Να αντικαταστήσετε με άλλες συνώνυμες τους τις υπογραμμισμένες λέξεις.

1. Οι εχθροί της δημοκρατίας
βυσσοδομούν αδιάκοπα.

.....

2. Χρησιμοποίησε **αθέμιτα** μέσα,
για να αναρριχηθεί στην
εξουσία.

.....

3. Περίμενε με **αδημονία** το τρένο.

.....

4. Έδειξε πρωτοφανή **αδράνεια**
την ώρα του ατυχήματος.

.....

5. Καταδικάστηκε για **ιδιοποίηση**
δημόσιου εγγράφου.

.....

6. Πρέπει να αντιμετωπίσουμε
θαρραλέα τις **δυσμενείς**
συνθήκες.

.....

7. Με τις πράξεις σου **αμαύρωσες**
το όνομά σου.

.....
8. Έχει την τάση να είναι **δηκτικός**
στην κριτική του.

.....
9. Είναι αδύνατο να αντιμετωπι-
στούν τα προβλήματα με
ενδοτικότητα ή αδιαφορία.

.....
10. Πρέπει να περιμένουμε
έντονες αντιδράσεις, επειδή
διακυβεύονται μεγάλα συμφέ-
ροντα.

.....
5. Οι λέξεις **σκέφτομαι** και **στοχάζομαι** είναι συνώνυμες· έχουν όμως διαφορετική σημασιολογική απόχρωση, όπως φαίνεται και από το παρακάτω κείμενο. Θα μπορούσατε να εντάξετε σε ένα σύντομο κείμενο δύο (ή περισσότερες) συνώνυμες λέξεις με τέτοιο τρόπο,

ώστε να φαίνεται η νοηματική απόχρωση της καθεμιάς;

Υπάρχουν, λέει ο Γερμανός φιλόσοφος Σοπενχάουερ, τριών ειδών συγγραφείς: πρώτα εκείνοι που γράφουν χωρίς να σκέφτονται. Αυτοί γράφουν «από μνήμης», από αναμνήσεις ή με δάνεια από ξένα βιβλία. Είναι οι πολυαριθμότεροι. Έπειτα αυτοί που σκέφτονται την ώρα που γράφουν· σκέφτονται για να γράψουν. Και τούτοι είναι κάμποσοι. Τέλος, όσοι έχουν ήδη σκεφτεί, και είναι φυσικά σπάνιοι. Και σε τούτους όμως πρέπει να γίνει ακόμα μια διάκριση. Ανάμεσα στους λίγους συγγραφείς που πραγματικά, σοβαρά και από πριν σκέφτονται τα όσα γράφουν, ελάχιστοι είναι εκείνοι που στοχάζονται τα ίδια τα πράγματα, οι άλλοι

έχουν στο νου τους μόνο βιβλία, όσα δηλαδή έχουν ήδη ειπωθεί από άλλους. Δε μελετούν τα ίδια τα ζητήματα, για να σχηματίσουν τη δική τους γνώμη, αλλά τα σκέφτονται διαμέσου τρίτων. Για να στοχαστούν, έχουν ανάγκη να ερεθιστούν άμεσα και δυνατά από ξένες δεδομένες σκέψεις. Δεν υπάρχει, επομένως, πρωτοτυπία στο έργο τους· εξαρτώνται, επηρεάζονται από τους άλλους.

Ε.Π. Παπανούτσος

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1. αφοσίωση, αγάπη, λατρεία, συμπάθεια
2. επιδοκιμάζω, εγκρίνω, επαινώ, επικροτώ, εκθειάζω
3. κατάπληξη, απορία, έκπληξη
4. βλαβερός, ολέθριος, άχρηστος
5. αδιαφορώ, μισώ, αποστρέφομαι, απεχθάνομαι
6. άκαρδος, βάρβαρος, άγριος, άπονος, σκληρό
7. αναγκαίος, απαραίτητος, χρήσιμος
8. κάποτε, σπανιότατα, συχνά, σπάνια, συχνότατα, συνήθως
9. εκλιπαρώ, παρακαλώ, ικετεύω
9. ψέμα, τερατολογία, υπερβολή
10. αναγκαίος, χρήσιμος, απαραίτητος
11. αποδοκιμάζω, στηλιτεύω, επικρίνω, αποπαίρνω, καυτηριάζω
12. απαθής, ασυγκίνητος, ανάληγτος, αναίσθητος

13. σκεπτικισμός, αβεβαιότητα,
αμφιβολία, αμφισβήτηση

14. διαψεύδω, αναιρώ, ανα-
σκευάζω, αντικρούω

7. Σας δίνονται οι εξής συνώνυμες
λέξεις:

δύναμη:	η γενική έννοια του «δύνασθαι» (ψυχική, σωματική, οικονομική κ.τ.λ.)
ισχύς:	χρησιμοποιείται όταν αναφερόμαστε σε άσκηση εξουσίας
ρώμη:	η σωματική δύναμη
σθένος:	χρησιμοποιούμε τη λέξη για να δηλώσουμε ψυχικές δυνάμεις

Να εντάξετε την καθεμία σε μια σύντομη περίοδο λόγου.

8. Σας δίνονται συνώνυμα του επιθέτου γόνιμος και σύντομες επεξηγήσεις για το πώς ή πού χρησιμοποιείται το καθένα.

Να εντάξετε καθεμία από αυτές τις συνώνυμες λέξεις σε ένα κατάλληλο γλωσσικό περιβάλλον.

γόνιμος: έχει την ευρύτερη σημασία απ' όλα

εύφορος: για παραγωγή καρπών

καρποφόρος: 1. για χαρακτηρισμό δέντρου
2. για ενέργεια με θετικά αποτελέσματα

δημιουργικός: για δημιουργήματα στο πνευματικό

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

9. Να συμπληρώσετε τα κενά με τις λέξεις **πρώην ή **τέως** και να προσδιορίσετε τη σημασιολογική τους διαφορά.**

1. Ο νέος υπουργός διαχώρισε τη θέση του από τον

.....

2. Εγώ παρέδωσα στο σημερινό διευθυντή της Τράπεζας. Είμαι, επομένως, ο ..... διοικητής.

3. Στην εκδήλωση που οργάνωσε το Πανεπιστήμιο προσκλήθηκε ο ..... πρύτανης κ. Χ. και όλοι οι ..... πρυτάνεις του ιδρύματος.

4. Μερικοί αθλητές της ..... Ανατολικής Γερμανίας κατέφυγαν στην Αμερική.

10. Να αντικαταστήσετε τις υπογραμμισμένες λέξεις με άλλες ισοδύναμες.

1. Του **καταλόγισαν** παραλείψεις και λάθη, που οδήγησαν στη χρεοκοπία της επιχείρησης.
.....

2. Καταδικάστηκε για **διασπορά** ψευδών ειδήσεων.
.....

3. Έγιναν **διεξοδικές** συζητήσεις, πριν υπογράψουν οι δύο χώρες το σύμφωνο φιλίας.

.....

4. Η ζωή **διέπεται** από φυσικούς νόμους.

.....

5. Η γερμανική κυβέρνηση ζήτησε την **έκδοση** ενός ατόμου που θεωρείται υπεύθυνο για διάφορες τρομοκρατικές ενέργειες στη Γερμανία. ....

6. Η σύλληψη ενός δραπέτη ήταν το **έναυσμα**, για να ξεσπάσουν ταραχές στις φυλακές υψίστης ασφαλείας.

.....

7. Πήρε όλα τα **ενδεικτικά** για την περίπτωση μέτρα.

.....

8. Μετά τον πόλεμο καταστράφηκε παντελώς.

.....

9. Έχω την **αίσθηση** ότι μου λες ψέματα.

.....

10. Η **κομπορρημοσύνη** και η μεγαλομανία του είναι παροιμιώδεις.

.....

11. Να βρείτε τα συνώνυμα των παρακάτω επιρρημάτων:

αδιακρίτως -

.....

αδιάκριτα -

.....

άμεσα -

.....

τέλεια -

.....

τελείως -

.....

έκτακτα -

.....

ευχαρίστως -

.....

συνοπτικά -

.....

12. Στο κείμενο που ακολουθεί να αντικαταστήσετε τις υπογραμμισμένες λέξεις με άλλες συνώνυμές τους.

Για να γίνει ένας λαός άξιος της Δημοκρατίας, πρέπει να πάψει πρώτα να πιστεύει στο χωροφύλακα. Να βλέπει σ' αυτόν το σύμβολο της εξουσίας κι όχι την ενσάρκωσή της. Να μην τον κρίνει απαραίτητο στο κάθε του βήμα, επιτηρητή και παιδαγωγό. Ένας

**λαός άξιος της Δημοκρατίας δίνει
εξετάσεις καθημερινά όχι μονάχα
μπροστά στην κάλπη: δίνει εξετά-
σεις στα πιο μικρά πράγματα της
καθημερινής ζωής: σέβεται τη θέση
του στην «ουρά», προσέχει να μην
ενοχλεί το διπλανό του, πιστεύει
πως έχει πρώτα καθήκοντα κι
έπειτα δικαιώματα. Η κοινωνική
αγωγή είναι αναγκαία προϋπόθεση
της Δημοκρατίας. Όταν ακούω κά-
ποιους να λένε πως τους χρειάζεται
δικτατορία, χαμογελώ μέσα μου,
παρ' όλη μου την αθυμία, γιατί
συλλογίζομαι πως δεν το καταλα-
βαίνουν τι λένε πραγματικά: ότι
τους λείπει η αγωγή. Πώς μπορεί
να νοηθεί Δημοκρατία δίχως το
σεβασμό του διπλανού σου;**

**Υπάρχει όμως κι ένα άλλο στάδιο
βαρβαρότητας που πρέπει να ξεπε-
ραστεί, για να είναι ένας λαός άξιος**

της Δημοκρατίας: το στάδιο του θαυμασμού προς τη βαναυσότητα. Η χοντρή πλάνη να την περνάει κανείς για δύναμη. Συναντούμε κοινωνικά σύνολα που δεν ξέρουν, δεν υποπτεύονται τι κρύβεται πίσω από τη βαναυσότητα: πόση ουσιαστική αδυναμία, πόση ανάγκη για άμυνα, πόση μεταμφιεσμένη μνησικακία, πόσα συμπλέγματα, πόση περιφρόνηση προς το ανθρώπινο γένος, πόσοι παράγοντες αστάθμητοι και σκοτεινοί. Η πραγματική δύναμη είναι κάτι πολύ πιο δύσκολα εξακριβώσιμο απ' ό,τι πιστεύει ο κόσμος. Εμφανίζεται αθόρυβη και σεμνή, εκεί που κανένας σχεδόν δεν το φαντάζεται: στο εργαστήριο του σοφού, στο κελί του αγίου, στη φυλακή του επαναστάτη. Σπανιότατα στο προσκήνιο. Γιατί δύναμη ανθρώπου θα πει ένα

**και μόνο: δύναμη ψυχής. Κι αυτή
φανερώνεται στη μοναξιά και στον
κατατρεγμό, όχι στην αγορά και
στο θρίαμβο.**

**Άγγελος Τερζάκης,
Προσανατολισμός στον αιώνα**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

13. Να αντικαταστήσετε τις υπογραμμισμένες εκφράσεις με άλλες ισοδύναμες.

1. Ο αρχηγός της αξιωματικής αντιπολίτευσης **εξαπέλυσε μύδρους** κατά της κυβερνητικής πολιτικής στον τομέα της οικονομίας.

2. Οι ανταγωνιστές του **χάλκευσαν συκοφαντίες** εναντίον του, προκειμένου να τον εμποδίσουν να αναλάβει τα ηνία της επιχείρησης.

3. Η κατάργηση του σταυρού στα ψηφοδέλτια **κόβει τον ομφάλιο λώρο** που συνδέει το βουλευτή με τους ψηφοφόρους του.

4. Παρά τα μεγάλα λόγια ότι θα αντιδράσει στις αποφάσεις τους, τελικά **περιορίστηκε σε ρόλο κομπάρσου.**

5. Ο μικρότερος γιος πήρε **τη μερίδα του λέοντος** από την πατρική περιουσία.

6. Αυτό το φόρεμα το έχω **από καταβολής κόσμου.**

7. Εάν οι υπεύθυνοι **παραπέμψουν** το θέμα στις **ελληνικές καλένδες**, τότε τους αξίζει να τιμωρηθούν παραδειγματικά από τον ελληνικό λαό.

**Νίκος Εγγονόπουλος (1910-1986).
Οι Διόσκουροι, 1969. Λάδι σε
μουσαμά (55εκ. X 46εκ.).**

**14. Από τα παρακάτω σχόλια σε
λήμματα γνωστού λεξικού έχουν
αφαιρεθεί τα παραδείγματα.
Μπορείτε να γράψετε ένα δικό σας
παράδειγμα για κάθε λέξη;**

Α. προβολή – προπαγάνδα – διαφήμιση. Η λέξη προβολή έχει γενική σημασία και θετικό περιεχόμενο

Π.χ.....
.....
.....

Αρνητική χροιά έχει η σημασία της λ. προπαγάνδα· δηλώνει την προβολή πολιτικών, κοινωνικών και ιδεολογικών κυρίως αρχών και διδαγμάτων με κάθε τρόπο, συχνά παραπειστικό, αποπροσανατολιστικό, επικοινωνιακά ανέντιμο, αφού μπορεί να περιέχει ελλειψείς, παραπιοημένες ή εσφαλμένες πληροφορίες, που δε βοηθούν να διαμορφώσει κανείς ορθολογική, τεκμηριωμένη και αντικειμενική γνώμη.

Π.Χ.....
.....
.....

Η μεταπολεμική, όλο και περισσότερο καταναλωτικά προσανατολισμένη, κοινωνία, με προεξάρχουσα χώρα τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, προέβαλε και επέβαλε τη διαφήμιση, την προβολή καταναλωτικών κυρίως προϊόντων με κύριο στόχο το εμπορικό κέρδος.

Π.Χ.....
.....
.....

Β. χορηγώ – επιχορηγώ – επιδοτώ. Το χορηγώ σημαίνει «δίνω» και χρησιμοποιείται συνήθως για χρήματα που δίνονται επισήμως (από το κράτος, οργανισμούς, χορηγούς

κ.λπ.) για συγκεκριμένο σκοπό....

Το αρχαίο ρήμα χορηγώ (<χορηγός < χορός + άγω) σήμαινε «καταβάλλω χρήματα για την προετοιμασία του χορού στα δράματα», αναφερόμενο σε ιδιώτες χορηγούς ή και σε επίσημες αρχές (δήμος).

Π.χ.....
.....
.....

Το επιχορηγώ δηλώνει ότι καταβάλλονται από επίσημη αρχή (κράτος) και από τον κρατικό προϋπολογισμό χρήματα ως πρόσθετη ή συμπληρωματική οικονομική υποστήριξη.

Π.χ.....
.....
.....

Το επιδοτώ αναφέρεται στην οικονομική ενίσχυση που δίνεται εκτάκτως ή συμπληρωματικά σε ιδιώτες ως κίνητρο για συγκεκριμένη επαγγελματική δραστηριότητα.

Π.χ.....
.....
.....

15. Στα συνώνυμα:
παρασύρω, παραπλανώ, πλανεύω,
δελεάζω, γοητεύω σαγηνεύω υποδηλώνεται η έννοια της «απάτης».

Στα **παρασύρω, παραπλανώ** η δήλωση αυτή είναι σχετικώς ουδέτερη.

Στο **πλανεύω** (πλάνη, πλάνος, αποπλανώ) η εξαπάτηση υπέχει το ερωτικό στοιχείο.

Στο **δελεάζω** (<δέλεαρ) η εξαπάτηση επιτυγχάνεται με θέλγητρα, με προσφορές αρεστές στο υποψήφιο θύμα.

Στο **γοητεύω** (<γόης) η εξαπάτηση διατηρεί το στοιχείο της μαγείας, του μυστηριώδους.

Το **σαγηνεύω** (<σαγήνη=δίχτυ για ψάρεμα) σημαίνει ότι χρησιμοποιώ σαγήνες, θέλγητρα, για να οδηγήσω κάποιον εκεί όπου θέλω παραπλανώντας τον. Τα δύο τελευταία έχουν και καλή σημασία.

Χρησιμοποιήστε καθένα από τα παραπάνω ρήματα μέσα σε μία φράση, έτσι ώστε να φαίνεται η ιδιαίτερη απόχρωση της σημασίας του.

.....
.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

16. αλλαγή, μεταβολή, μεταλλαγή, τροπή, τροποποίηση, μετατροπή, αλλοίωση, διαφοροποίηση

Οι παραπάνω συνώνυμες λέξεις εντάσσονται στη γενική σημασία «της μετάβασης από μια κατάσταση (μορφή, σχήμα) σε μια άλλη».

Με βάση τα παραδείγματα που σας δίνονται να συντάξετε ένα σχόλιο για την καθεμία στο οποίο θα εξηγήσετε πού ή πώς αυτή χρησιμοποιείται.

- 1.Με το δημοψήφισμα του 1974 επήλθε **αλλαγή** του πολιτεύματος της χώρας μας.
- 2.Η **μεταβολή** ορισμένων άρθρων δεν απαιτεί και αλλαγή του νόμου.
- 3.Οι συνεχείς **μεταλλαγές** στην πολιτική ζωή της χώρας οδήγησαν σε αδιέξοδο.
- 4.Στις λέξεις «χτίζω», «χτίστης» έχουμε **τροπή** του «κτ» σε «χτ».
- 5.Η κυβέρνηση αποφάσισε να επιφέρει **τροποποιήσεις** στο σχέδιο νόμου για τη διαδοχική ασφάλιση.
- 6.Έκανε πολλές **μετατροπές** στο σπίτι· σχεδόν το ξανάχτισε από την αρχή.
- 7.Η **αλλοίωση** των χρωμάτων σ' αυτόν τον πίνακα είναι μεγάλη.
- 8.Η **διαφοροποίηση** του υπουργού από την κυβερνητική πολιτική οδήγησε στην απομάκρυνσή του.

αλλαγή:.....

.....
.....

μεταβολή:.....

.....
.....

μεταλλαγή:.....

.....
.....

τροπή:.....

.....
.....

τροποποίηση:.....

.....
.....

μετατροπή:.....

.....
.....

αλλοίωση:.....

.....
.....

διαφοροποίηση:.....

.....

.....

17. Να εντάξετε τα παρακάτω συγγενικά ρήματα στο κατάλληλο γλωσσικό περιβάλλον, έτσι ώστε να διακρίνεται η ιδιαίτερη απόχρωση της σημασίας του καθενός.

μεταφέρω:.....

.....

.....

μετακινώ:.....

.....

.....

μεταθέτω:.....

.....

.....

μετακομίζω:.....

.....

.....

μεταπηδώνω:.....

.....

.....

μετατοπίζω:.....

.....

.....

μετατάσσω:.....

.....

.....

μετοικίζω:.....

.....

.....

18. Να βρείτε όσο το δυνατόν περισσότερα συνώνυμα ή συγγενικά των ρημάτων «**κλαίω**» και «**κατηγόρω**» και να τα κατατάξετε από τα ασθενέστερα στα ισχυρότερα.

κλαίω:.....

.....

.....

κατηγορώ:.....

.....

.....

19. Σας δίνονται ζεύγη συνωνύμων που κατά τη χρήση τους συχνά συγχέονται. Να εντάξετε κάθε λέξη σε ένα κατάλληλο γλωσσικό περιβάλλον.

αμφιβάλλω (συντάσσεται πάντοτε με πρόθεση και με ονοματική πρόταση (ότι, αν)) = έχω επιφυλάξεις ως προς το αν κάτι είναι σωστό

αμφισβητώ = εναντιώνομαι ρητά σε κάτι, απορρίπτω

αναγκαιότητα = η λογική ή ηθική επιταγή

ανάγκη = υποχρέωση που επιβάλλεται συνήθως έξωθεν

ανακηρύσσω > ανακήρυξη:

αναφέρεται στην απόφαση απονομής ενός τίτλου

αναγορεύω > αναγόρευση:

αναφέρεται στη διαδικασία απόδοσης τιμής, στην τελετή

απολαμβάνω = ευχαριστιέμαι, μου αρέσει

απολαύω = είμαι αποδέκτης (τιμής, εμπιστοσύνης...)

παρέμβαση: έχει αμετάβατη χρήση και συνήθως καλή σημασία

παρεμβολή: έχει συνήθως μεταβατική χρήση και τις περισσότερες φορές κακή σημασία

βιώνω = ζω κάτι ως έντονη και συνειδητή εμπειρία

20. α) Οι ακόλουθες λέξεις είναι συνώνυμες, εκφράζουν όμως διαφορετικές αποχρώσεις, διαφορετικούς χρωματισμούς της ίδιας έννοιας. Να χρησιμοποιήσετε τις λέξεις αυτές μέσα σε χαρακτηριστικά παραδείγματα, ώστε να φανεί η σημασιολογική απόχρωση της καθεμιάς

- βλέπω, κοιτάζω, παρατηρώ, διακρίνω, αντικρίζω, αγναντεύω
- διάλεξη, κήρυγμα, λόγος, μάθημα, ομιλία

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

κοιτάζω .....

.....

παρατηρώ .....

.....

διακρίνω .....

.....

αντικρίζω .....

.....

αγναντεύω .....

.....

διάλεξη .....

.....

κήρυγμα .....

.....

λόγος.....

.....

μάθημα.....

.....

ομιλία.....

.....

21. Να συνδυάσετε τις συνώνυμες λέξεις που σας δίνονται με μια κατάλληλη λέξη ή φράση. Στη συνέχεια να εντάξετε μερικά από τα λεκτικά σύνολα που δημιουργήσατε σε ένα ευρύτερο γλωσσικό πλαίσιο.

π.χ.

1. διαπράττω αδίκημα.....

Ο κατηγορούμενος διέπραξε το αδίκημα της εσχάτης προδοσίας.

διεξάγω.....

.....
.....
.....

δημιουργώ.....

.....
.....
.....

επιτελώ .....

.....
.....
.....

εκτελώ.....

.....
.....
.....

διενεργώ .....

.....
.....
.....

2. προσφέρω.....

.....
.....
.....

παρέχω .....

.....
.....
.....

χορηγώ.....

.....
.....
.....

δωρίζω.....

.....

.....

.....

δίνω .....

.....

.....

.....

χαρίζω.....

.....

.....

.....

κερνώ .....

.....

.....

.....

προμηθεύω .....

.....
.....
.....

3. αναγκαίος.....

.....
.....
.....

αναπόφευκτος .....

.....
.....

υποχρεωτικός .....

.....
.....
.....

ΕΠΙΤΑΚΤΙΚΟΣ .....

.....
.....
.....

αναπόδραστος .....

.....
.....
.....

4. αμετάβλητος .....

.....
.....
.....

αδιάσειστος .....

.....
.....
.....

ακλόνητος .....

.....
.....
.....

πάγιος.....

.....
.....
.....

αναλλοίωτος .....

.....
.....
.....

ανεπηρέαστος .....

.....
.....
.....

μόνιμος.....

.....
.....
.....

5. προφυλάσσω .....

.....
.....
.....

προστατεύω.....

.....
.....
.....

υπερασπίζω .....

.....
.....
.....

διασώζω .....

.....
.....
.....

6. φανερός .....

.....
.....
.....

ευδιάκριτος.....

.....
.....
.....

εμφανής .....

.....
.....
.....

πρόδηλος.....

.....
.....
.....

πασιφανής.....

.....
.....
.....

εναργής.....

.....
.....
.....

7. ενισχύω .....

.....
.....
.....

προσπίζω.....

.....
.....
.....

υπεραμύνομαι .....

.....
.....
.....

προστατεύω.....

.....
.....
.....

συνηγορώ.....

.....
.....
.....

ΕΥΝΟΩ.....

.....
.....
.....

8. ΥΠΟΜΕΝΩ .....

.....
.....
.....

ΥΠΟΦΕΡΩ.....

.....
.....
.....

ΑΝΕΧΟΜΑΙ.....

.....
.....
.....

αντέχω.....

.....
.....
.....

9. συνεχής .....

.....
.....
.....

αδιάκοπος .....

.....
.....
.....

ακατάπαυστος.....

.....
.....
.....

συναπτός.....

.....
.....
.....

αένας.....

.....
.....
.....

**ατέρμονας/ατέρμων
(ως β τύπο) .....**

.....
.....
.....

10. διαβαίνω.....

.....
.....
.....

διέρχομαι .....

.....
.....
.....

μεταβαίνω .....

.....
.....
.....

μετακινούμαι.....

.....
.....
.....

μετατοπίζω .....

.....
.....
.....

διασχίζω.....

.....
.....
.....

διαπλέω .....

.....
.....
.....

διανύω.....

.....
.....
.....

22. Για κάθε λέξη που υπογραμμίζεται σας δίνονται τρεις, από τις οποίες μία είναι συνώνυμή της. Να βρείτε αυτές τις συνώνυμες λέξεις. Στη συνέχεια με τη βοήθεια αυτού του λεξιλογίου (υπογραμμισμένες

λέξεις και συνώνυμής τους) να γράψετε ένα σύντομο κείμενο για την εξειδίκευση στην εργασία.

1. προσοδοφόρος

- α. προσεκτικός β. επικερδής
- γ. προσοντούχος

2. ευδοκιμώ

- α. καλλιεργώ β. δείχνομαι ευνοϊκός
- γ. προκόβω

3. επίμοχθος

- α. επίπρονος β. επίμονος
- γ. ακούραστος

4. επιλέγω

- α. επικρίνω β. διακρίνω
- γ. διαλέγω

5. επίτευξη

- α. επιτυχία β. εκτέλεση
- γ. πραγματοποίηση

6. αναπόφευκτος

- α. αναποτελεσματικός

β. αναπόδραστος γ. αναποφάσιστος

7. καταμερισμός

α. διαίρεση β. καταχώριση

γ. κατακερματισμός

8. μονομερής

α. μονόπλευρος β. μονολιθικός

γ. μονοκόμματος

9. μονήρης

α. μοναδικός β. μοναχικός

γ. μόνιμος

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

23. Υποθέστε πως κάποιος φίλος σας σας κατηγορεί ότι δεν έχετε άποψη για τα διαδραματιζόμενα στη δημόσια ζωή της χώρας μας. Εσείς, φυσικά, διαφωνείτε. Χρησιμοποιήστε σε ένα σύντομο κείμενο τα παρακάτω συνώνυμα, για να διατυπώσετε ευκρινώς τη στάση σας απέναντι σε όσα θετικά ή αρνητικά συμβαίνουν, κατά τη γνώμη σας, στη χώρα μας.

- **επιδοκιμάζω, εγκρίνω, αποδέχομαι, επικροτώ**
- **αποδοκιμάζω, επικρίνω, καυτηριάζω, στηλιτεύω**

.....

.....

.....

.....

ρικά από τα παρακάτω συνώνυμα, για να γράψετε μία παράγραφο στην οποία θα περιγράψετε τα ανάμεικτα συναισθήματα της παρέας σας.

- ευχαρίστηση, χαρά, ικανοποίηση, αγαλλίαση, τέρψη
- δυσαρέσκεια, απαρέσκεια, δυσανασχέτηση, αηδία, αποστροφή

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

25. Υπάρχουν στη γλώσσα μας αρκετές συγγενικές λέξεις ή φράσεις που συγχέονται ως προς τη σημασία. Σας δίνονται σχολιασμένες μερικές από αυτές. Να εντάξετε την καθεμία σε μία περίοδο λόγου.

1.πλεονέκτημα: (για πράγματα)
προτέρημα: (για πρόσωπα)

.....

.....

.....

.....

2.συμβαίνουντα: όσα γίνονται
τυχαία

Τεκταινόμενα: όσα γίνονται με
μεθόδευση

.....
.....
.....
.....
.....

3.διαβόητος/περιβόητος: (μόνο
για πρόσωπα) αυτός που έχει
κακή φήμη (συνήθως)

διάσημος: (μόνο για πρόσωπα)
αυτός που έχει καλή φήμη

περίφημος: (για πρόσωπα και για
πράγματα)· όταν χρησιμοποιείται
για πρόσωπα, έχει μερικές φορές
ειρωνική χροιά.

.....
.....
.....
.....

4.ευπαρουσίαστος: εμφανίσιμος
ευπρόσωπος: αξιοπρεπής,
ευπρεπής, αυτός που κάνει καλή
εντύπωση

.....

.....

.....

.....

5. αναγνωρίζω: (θετική σημασία)
καταλογίζω: (αρνητική
σημασία)

.....

.....

.....

.....

6.εξαιτίας: (αρνητική σημασία)
χάρη σε: (θετική σημασία)

.....

.....

.....

.....

7.προξενώ: (αρνητική σημασία)

προκαλώ: (θετική ή αρνητική ή ουδέτερη σημασία)
π.χ. θαυμασμό,
προβλήματα, οργή,
αίσθηση, εντύπωση
κτλ.

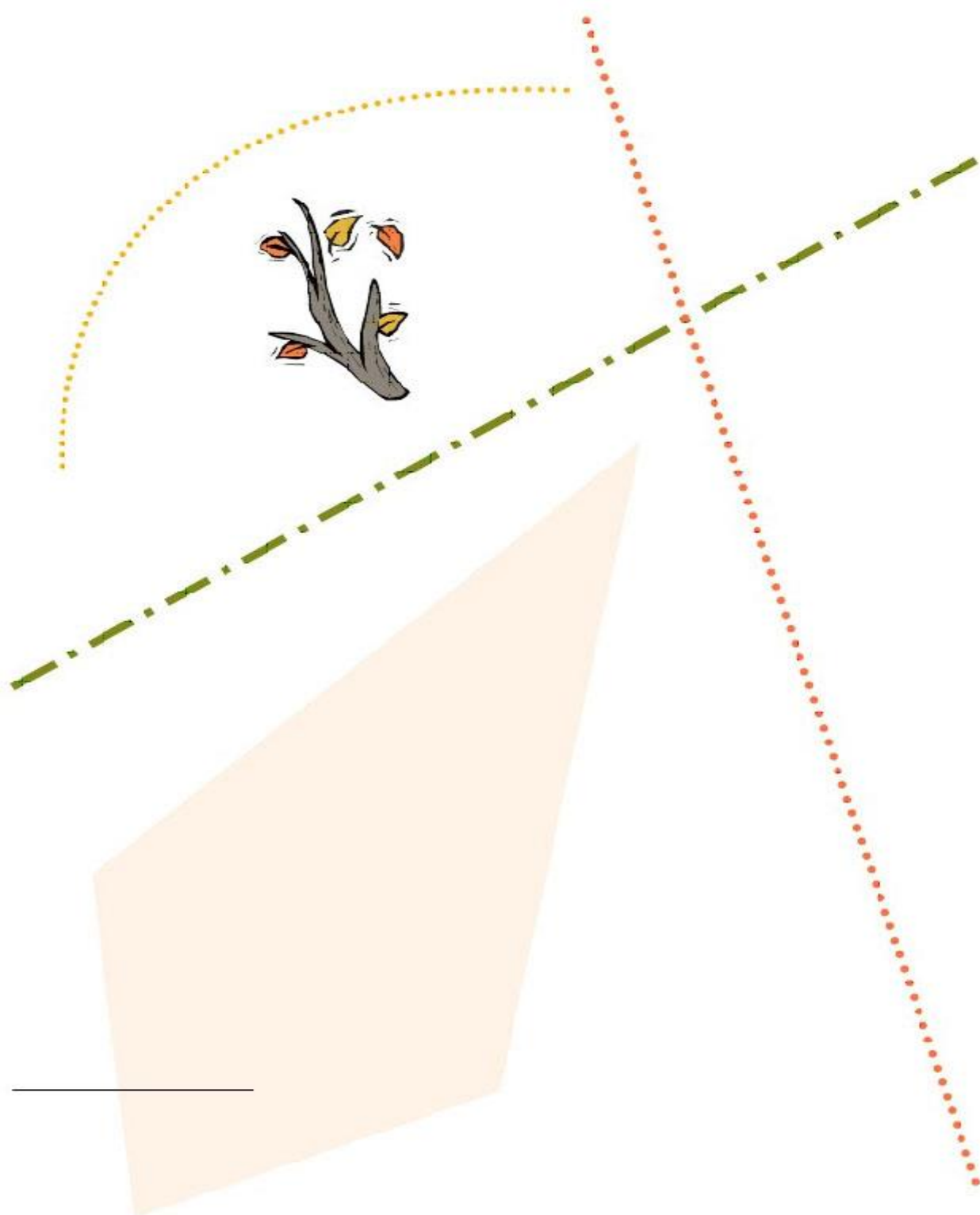
.....
.....
.....
.....
8.αιτιολογώ: τεκμηριώνω, εξηγώ
δικαιολογώ: δίνω δίκιο σε
κάποιον

.....
.....
.....
.....
9.επισύρω: (αρνητική σημασία)
προσελκύω: (θετική σημασία)

.....
.....
.....
.....

Α΄ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

2. Αντώνυμα

Τα αντώνυμα είναι λέξεις που εκφράζουν αντίθετες έννοιες: π.χ. μεγάλος - μικρός, συχνά - σπάνια. Έχουμε μάλιστα στη γλώσσα μας πολλές στερεότυπες φράσεις όπου λέμε πλάι πλάι τις δύο αντίθετες λέξεις: π.χ. χειμώνα καλοκαίρι, στα μέσα και στα έξω, άκρες μέσες. Με τα αντώνυμα ο λόγος μας γίνεται εκφραστικότερος

- **Μ. Τριανταφυλλίδης, Λεξιλογικές Ασκήσεις, Θεσσαλονίκη, 1967.**
- **Νεοελληνική Γλώσσα για το γυμνάσιο, τ.Γ΄, ΟΕΔΒ, Αθήνα, 2002**

Α΄ Από τις σημασίες των λέξεων

2. Αντώνυμα

1. Να βρείτε τα αντώνυμα των παρακάτω επιρρημάτων:

άμεσα -

.....

.....

αμέσως -

.....

.....

τελείως -

.....

.....

φέτος -

.....

.....

κοντά -

.....

.....

διακριτικά -

.....

.....

αδρομερώς -

.....

.....

ακροθιγώς -

.....

.....

ακριβώς -

.....

.....

2. Για κάθε λέξη που υπογραμμίζεται σας δίνονται τρεις, από τις οποίες μία είναι αντώνυμή της. Να βρείτε αυτά τα αντώνυμα. Στη συνέχεια, με τη βοήθεια των αντωνύμων που βρήκατε, να γράψετε ένα σύντομο κείμενο που να αναφέρεται στις αρνητικές επιδράσεις της τηλεόρασης.

1. χειραφέτηση

α. χειραγωγήση β. αναβάθμιση γ.
υποβάθμιση

2. εμβρίθεια

α. υπανάπτυξη β.
αναποτελεσματικότητα γ. ρηχότητα

3. διαλεύκανση

α. διάλυση β. συσκότιση γ.
διαπόμπευση

4. συγχρωτισμός

α. κοινωνικότητα β. συσκότιση γ.
απομόνωση

5. φιλοπονία

α. ατιμία β. οκνηρία γ.
αυταπάρνηση

6. ενεργητικότητα

α. αλληλενέργεια β. αστάθεια γ.
παθητικότητα

7. τεκμηριωμένος

α. αμφίβολος β. αναπόδεικτος γ.
ανακριβής

8. εγρήγορση

α. βραδύτητα β. στασιμότητα γ.
αποχαύνωση

9. διαφώτιση

α. προσεταιρισμός β. προπαγάνδα
γ. ενημέρωση

10. ενημέρωση

α. παραπλάνηση β. προπαγάνδα γ.
πληροφόρηση

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....
.....
.....
.....

**3. Να σχηματίσεις πέντε φράσεις, η καθεμία από τις οποίες να περιέχει ένα ζεύγος αντωνύμων, όπως είναι π.χ. η φράση:
Όποιος γυρεύει τα πολλά χάνει και τα λίγα.**

1.

.....
.....
.....
.....

2.

.....
.....
.....
.....

3.

.....

.....

.....

.....

4.

.....

.....

.....

.....

5.

.....

.....

.....

.....

4. Να αντικαταστήσετε με αντώνυμα τις υπογραμμισμένες λέξεις:

1. Όλοι οι άνθρωποι επιδοκιμάζουν τέτοιες πράξεις.

.....
2. Η μπάντα του στρατού παιάνιζε
κατά την **έπαρση** της
σημαίας. ....

3. Είχε **ενστερνιστεί** τις
επαναστατικές ιδέες της εποχής
του. ....

4. Η στάση της αστυνομίας
διευκόλυνε το έργο μου.

.....
5. Αποδείχτηκε πως ήταν
ευάλωτος σε πιέσεις.

.....
6. Εξαιτίας της κακοκαιρίας
ενεργοποιήθηκε όλος ο
κρατικός μηχανισμός.

.....
7. Ύστερα από αυτά τα γεγονότα
υποβαθμίστηκε πάρα
πολύ ο ρόλος του στην
κυβέρνηση.
.....

8. Τα σχέδιά σου για το μέλλον είναι **ουτοπικά**.

.....

9. Ήταν σαφής η προσπάθειά του να **εξομοιώσει** τους έκτακτους με τους μόνιμους υπαλλήλους.

.....

10. Τον τελευταίο καιρό **έχουν βελτιωθεί** αισθητά οι σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες. ....

5. Συμπληρώστε το δεύτερο συνθετικό και δημιουργήστε ζεύγη αντωνύμων.

καλο ..... ≠ κακο .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

ΕΥ ..... ≠ **ΔΥΣ** .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

ΥΠΕΡ ..... ≠ **ΥΠΟ** .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

ΑΛΛΟ ..... ≠ **ΟΜΟ** .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

..... ≠ .....

6. Το απόσπασμα από τη «Ρητορική» του Αριστοτέλη (B 1389) που ακολουθεί αναφέρεται στα ήθη των γερόντων και είναι συνέχεια του αποσπάσματος που αναφέρεται στα ήθη των νέων. Αφού υπογραμμίσετε στο κείμενο τα βασικά χαρακτηριστικά των γερόντων, να γράψετε ένα αντίστοιχο κείμενο για τους νέους, τονίζοντας τα χαρακτηριστικά τους που είναι αντίθετα ή διαφορετικά από εκείνα των γερόντων.

Τα ήθη των γερόντων

Οι γεροντότεροι κι όσοι έχουν περάσει πια την ανδρική ηλικία έχουν σχεδόν τον αντίθετο χαρακτήρα. Αλήθεια, επειδή έχουν ζήσει πολλά χρόνια, επειδή έχουν εξαπατηθεί πολλές φορές, επειδή οι

ίδιοι έχουν κάνει πολλά σφάλματα κι επειδή οι περισσότερες πράξεις των ανθρώπων είναι κακές, δεν είναι βέβαιοι για τίποτε κι όχι μονάχα δεν κάνουν υπερβολές παρά και ενεργούν πάντοτε λιγότερο από ό,τι πρέπει. Πάντοτε λένε ό,τι νομίζουν, όχι ό,τι ξέρουν καλά. Κι όταν τα λεγόμενά τους προκαλούν αντιρρήσεις, προσθέτουν πάντοτε «ίσως», «μπορεί». Εκφράζονται για όλα τα πράγματα μ' αυτόν τον τρόπο και για κανέναν δεν εκφράζονται με βεβαιότητα. Έχουν κακό χαρακτήρα, επειδή το να υποπτεύεται κανείς για καθετί δείχνει κακό χαρακτήρα. Και είναι καχύποπτοι, δεν πιστεύουν κανέναν και δεν πιστεύουν, γιατί έχουν πείρα. Για τον ίδιο λόγο ούτε σφοδρά αγαπούν ούτε σφοδρά μισούν, αλλά σύμφωνα με το λόγο

του Βία αγαπούν, σαν να επρόκειτο την άλλη μέρα να μισήσουν, και μισούν, σαν να επρόκειτο την άλλη μέρα ν' αγαπήσουν. Είναι μικρόψυχοι, επειδή τους έχει ταπεινώσει ο αγώνας της ζωής. Γιατί αλήθεια οι επιθυμίες τους δε στρέφονται πια προς τίποτα το μεγάλο και το ανώτερο, αλλά βλέπουν μόνο πώς θα τα οικονομήσουν. Είναι φιλοχρήματοι, από τη μια γιατί έχουν ανάγκη από το χρήμα, κι από την άλλη γιατί έχουν δοκιμάσει πόσο δύσκολο είναι να το αποκτήσει κανείς και πόσο εύκολο να το χάσει. Είναι δειλοί και όλα τους φοβίζουν, επειδή βρίσκονται σε ψυχική κατάσταση εντελώς αντίθετη από εκείνη που έχουν οι νέοι. Αλήθεια, είναι ολότελα ψυχροί, ενώ εκείνοι, καθώς έχουμε πει, είναι θερμοί. Γι' αυτό τα γερατειά

δημιουργούν διάθεση για δειλία, επειδή κι εκείνος που φοβάται παγώνει. Αγαπούν υπερβολικά τη ζωή τους και μάλιστα όσο βλέπουν ότι ζυγώνει το τέλος τους. Κι αυτό, επειδή η επιθυμία αναφέρεται πάντοτε σ' εκείνο που δεν έχουμε και, κυρίως, επιθυμούμε ό,τι μας λείπει. Αγαπούν τον εαυτό τους πιο πολύ από ό,τι πρέπει –κι είναι αυτό ένα είδος μικροψυχίας. Η ζωή τους κανονίζεται σύμφωνα με το συμφέρον τους κι όχι σύμφωνα με εκείνο που είναι λεβέντικο. Κι αυτό συμβαίνει πιο πολύ από ό,τι πρέπει, ακριβώς εξαιτίας της φιλαυτίας τους. Αλήθεια, το συμφέρον είναι καλό και για μας τους ίδιους, ενώ το ωραίο είναι αυτό το ίδιο καλό. Δεν είναι ντροπαλοί αλλά ξεδιάντροποι κι αυτό συμβαίνει επειδή, καθώς αποβλέπουν στο συμφέρον τους

και όχι στο ωραίο, δεν ενδιαφέρονται για τη γνώμη των άλλων. Η πείρα τούς δίδαξε να μην τρέφουν ελπίδες, επειδή τα περισσότερα πράγματα που συμβαίνουν στον κόσμο είναι δυσάρεστα και η έκβασή τους είναι προς το χειρότερο. Αλλά και η δειλία τους είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους δεν τρέφουν ελπίδες. Ζουν πιο πολύ με την ανάμνηση παρά με την ελπίδα, επειδή η πολλή ζωή τους έχει περάσει πια και δεν τους μένει παρά λίγη, και η ελπίδα στρέφεται προς το μέλλον, ενώ η ανάμνηση προς τα περασμένα. Αυτή είναι και η αιτία της φλυαρίας τους. Αλήθεια, συνεχώς διηγούνται όσα τους έχουν συμβεί, επειδή βρίσκουν ηδονή στην ανάμνησή τους. ...

(Μετάφραση Βανδώρου)

7. Από ένα λεξικό συνωνύμων σάς δίνονται πέντε λήμματα. Μπορείτε να συμπληρώσετε τα αντώνυμα; Τα συνώνυμα θα σας φανούν χρήσιμα.

διάλυση (η) (θ. διαλύω) Σ: αποσύνθεση, διαμελισμός, εξάρθρωση, ξεχαρβάλωμα, διασκορπισμός, σκόρπισμα, αραίωμα – αραίωση, λύση, χάλασμα, καταστροφή, εξουθένωση, ανάλυση, υγροποίηση, λιώσιμο || ακύρωση, κατάργηση, καταγγελία

A:

.....
.....

καλλιεργώ (ρ. μτβ.) Σ: δουλεύω τη γη, κατεργάζομαι, γεωπονώ, γεωργώ, δουλεύω, οργώνω,

**καλοδουλεύω, περιποιούμαι τη γη
|| μορφώνω, αναπτύσσω, προάγω
πνευματικά, καταρτίζω, εκπαιδεύω,
εκλεπτύνω || υποθάλπω ||
προκαλώ ανάπτυξη μικροβίων ||
βελτιώνω, ραφινάρω, τελειοποιώ ||
θεραπεύω**

A:

.....
.....

**κυρίαρχος, -η, -ο (επ.) (το αρσ. κ.
ως ουσ.) (θ. κύριος + άρχω) Σ:
κύριος, άρχοντας, εξουσιαστής,
αφέντης, αυτεξούσιος, δεσπότης,
αρχηγός, δυνάστης, αυτοκράτορας,
κυριάρχης, ηγεμόνας, ισχυρός**

A:

.....
.....

**συνεχής (ο, η), -ές (επ.) (θ. συνέ-
χω) Σ: συνεχόμενος, αδιάκοπος,
αδιάλειπτος, άπau(σ)τος, ακατά-
παυστος, ασταμάτητος, εξακολου-
θητικός, συναπτός, διαρκής, διηνε-
κής, άέναιος, ατέλειωτος, ατέρμο-
νας, κολλητός, επαναληπτικός,
συχνός, αλλεπάλληλος, πυκνός,
απανωτός**

A:

.....
.....

**υποχωρώ (ρ. αμτβ.) (θ. υπό + χωρώ
< χώρος) Σ: οπισθοχωρώ, οπισθο-
βατώ, οπισθοδρομώ, πισωδρομώ,
τραβιέμαι, χάνω έδαφος, συμπτύσ-
σομαι, κάνω πίσω, ανακρούω
πρύμναν, καρκινοβατώ, αποσύ-
ρομαι, αποτραβιέμαι || καθιζάνω,
παθαίνω καθίζηση, κατολισθαίνω,**

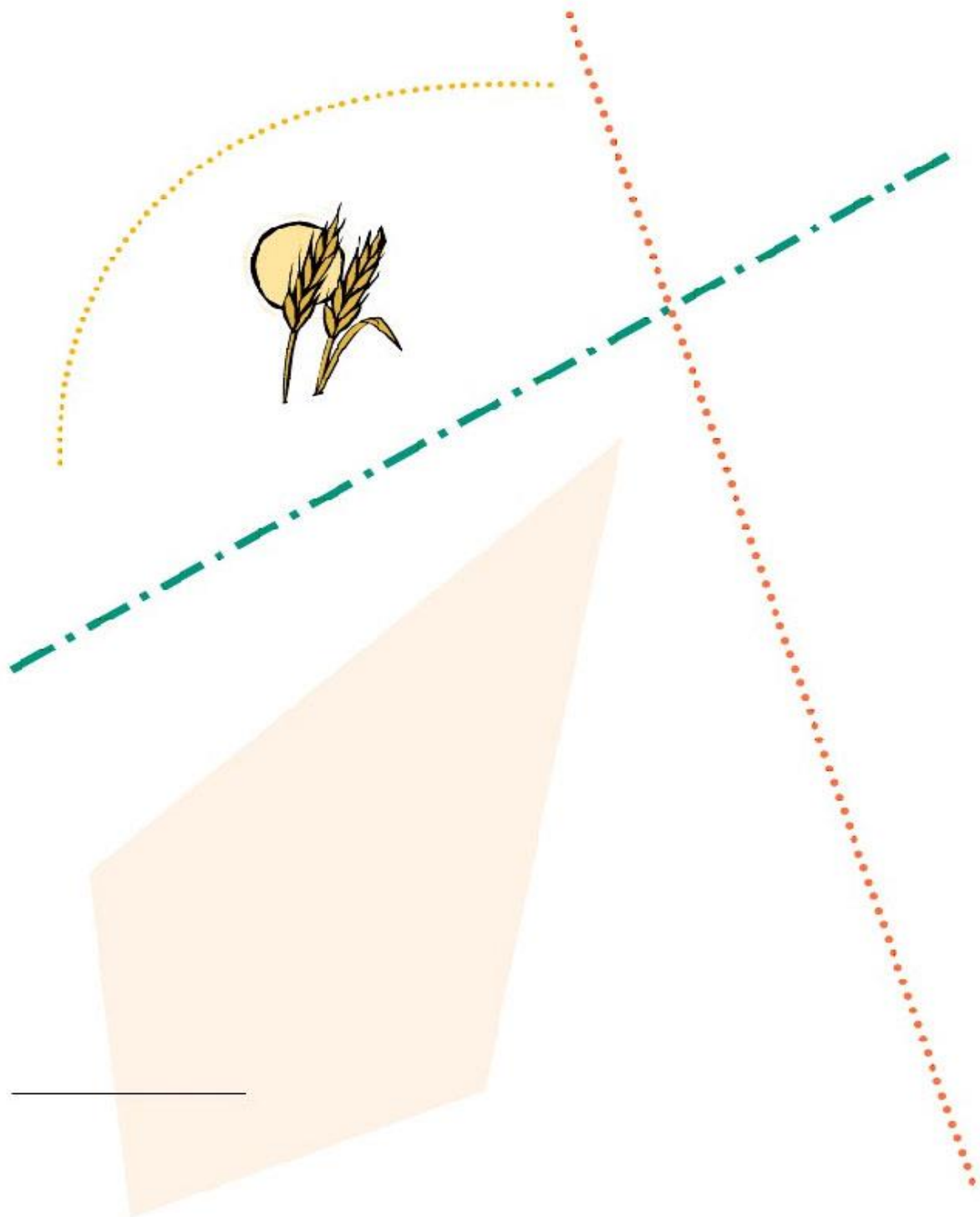
κατακαθίζω, βουλιάζω || ελαττώνο-
μαι, μειώνομαι, λιγοστεύω, εξασθε-
νώ, απαμβλύνομαι, εκφυλίζομαι ||
ενδίδω, δεν επιμένω, δέχομαι,
συγκατατίθεμαι, λυγίζω, κάνω
αβαρία, κάμπτομαι, υποκύπτω

A:

.....
.....

Α΄ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

3. Παρώνυμα - Ομώνυμα

Παρώνυμα ή παρώνυμες λέξεις ονομάζονται οι λέξεις που έχουν περίπου όμοια προφορά, ενώ συχνά δεν έχουν καμιά νοηματική σχέση μεταξύ τους. Ακριβώς όμως επειδή μοιάζουν στην προφορά, μερικοί δεν τις ξεχωρίζουν και τις μπερδεύουν, ιδίως στον προφορικό λόγο: π.χ. πρότυπο - πρωτότυπο, σφήκα - σφίγγα. Τα παρώνυμα που διαφοροποιούνται στον τονισμό χαρακτηρίζονται ως τονικά παρώνυμα: π.χ. νόμος - νομός. Μερικά τονικά παρώνυμα διαφέρουν και στην ορθογραφία: π.χ. παίρνω - περνώ.

Ομώνυμα ή ομόηχα είναι οι λέξεις που προφέρονται όμοια, έχουν όμως διαφορετική σημασία: π.χ. κλίμα - κλήμα. Συνήθως οι ομώνυμες λέξεις έχουν διαφορετική

ορθογραφία. Γι' αυτό, αν δεν προσέξουμε, μπορεί να οδηγηθούμε σε παρανόηση ή σε λανθασμένη γραφή είτε των ίδιων των ομωνύμων είτε των παραγώγων τους ή των σύνθετων λέξεων που σχηματίζονται από αυτές.

- **Μ. Τριανταφυλλίδης, Νεοελληνική Γραμματική (της δημοτικής), ΟΕΣΒ, Αθήνα, 1941.**
- **Νεοελληνική Γλώσσα για το γυμνάσιο, τ.Γ', ΟΕΔΒ, Αθήνα, 2002.**

Α΄ Από τις σημασίες των λέξεων

3. Παρώνυμα-Ομώνυμα

1. Οι λέξεις που υπάρχουν μέσα στις παρενθέσεις συγχέονται συχνά ως προς τη σημασία τους. Να συμπληρώσετε τα κενά με τη σωστή λέξη και να χρησιμοποιήσετε την άλλη σε μία φράση, έτσι ώστε να διευκρινιστεί η σημασία της.

1. Έχει πολύ ισχυρή .....
(βουλή, βούληση) και θα καταφέρει να νικήσει τον αντίπαλό του.

.....
.....

2. Κάθισε στο .....
(εδώλιο, ειδώλιο) του κατηγορουμένου συντετριμμένος.

.....
.....

3. Η ..... (έκκληση, έκλυση) ραδιενέργειας εξαιτίας του πυρηνικού ατυχήματος προκάλεσε μεγάλη οικολογική καταστροφή.

.....

.....

4. Ο υπουργός δεσμεύτηκε ότι δε θα υπάρξει ..... (επιβολή, επιβουλή) νέων φόρων.

.....

.....

5. Τα κυβερνητικά μέτρα αποβλέπουν στην πρόοδο και την ..... (ευμάρεια, ευημερία) του τόπου.

.....

.....

6. Ο χώρος δεν προορίζεται για τη ..... (ρήξη, ρίψη) σκουπιδιών και μπαζών.

.....
.....
7. Στην κουζίνα στοιβάζονταν
..... (σωρός, σορός)
τα άπλυτα πιάτα.

.....
.....
8. Η συμμετοχή στο αντιπολεμικό
συλλαλητήριο υπήρξε
..... (παλαική,
παλλαϊκή).

.....
.....
9. Η οικονομική κρίση που
..... (υποψώσκω,
υποβόσκω) στην παγκόσμια αγορά
έκανε πολλούς επιχειρηματίες
διστακτικούς στην επέκταση του
κύκλου των εργασιών τους.

.....
.....
10.Από τις παλιές φωτογραφίες
..... (αναδίδομαι,
αναδύομαι) το άρωμα μιας άλλης
εποχής.

.....
.....
11.Ο Χ. από τα νεανικά του χρόνια
..... (ενσκήπτω,
εγκύπτω) στη μελέτη των έργων
του Πλάτωνα.

2.Να σχηματίσετε μικρές φράσεις
με τα ακόλουθα παρώνυμα, έτσι
ώστε να φανεί η διαφορετική
σημασία κάθε λέξης:

1. αιρετός - αιρετικός

.....
2. αισθητικός - αισθαντικός

.....
3. ανία - άνοια

.....
4. απορία - απόρροια

.....
5. τεχνητός - τεχνικός

.....
6. έκλειψη - έκθλιψη

.....
7. εξαιρώ - εξαίρω

.....
8. επήρεια - επιρροή

.....
9. λατόμος - υλοτόμος

.....
10. πρότυπο - πρωτότυπο

3. Να εντάξετε τα παρακάτω σημασιολογικά ζεύγη* σε φράσεις, έτσι ώστε να φανεί η διαφορετική σημασία κάθε λέξης.

1. κόχη - κόγχη

.....

2. νύφη - νύμφη/ες

.....

3. πραγμάτεια - πραγματεία

.....

4. στοιχειό - στοιχείο

.....

---

* Σημασιολογικό ζεύγος ονομάζουμε δύο λέξεις που προέκυψαν/γεννήθηκαν από την ίδια αρχαία λέξη και που παρουσιάζουν διαφορετική φωνητική μορφή και διαφορετική σημασία.

5. αχνός - ατμός

.....

6. σώνω - σώζω

.....

7. αυθεντία - αφεντιά

.....

4. Να ετυμολογήσετε τις ομόηχες λέξεις που υπάρχουν στις παρακάτω φράσεις.

1. Η εξάρτηση του ανθρώπου από το περιβάλλον είναι άμεση και στενή.....

2. Οι στρατιώτες παρήλασαν με πλήρη πολεμική εξάρτυση.

.....

3. Ψάξε στο λεξικό να βρεις το λήμμα «έπαρση».

.....

4. Τα αστικά και βιομηχανικά λύματα αποτελούν τη βασική αιτία

ρύπανσης του περιβάλλοντος.

.....
5.Θα κάνω ένα μικρό διάλειμμα στη δουλειά μου.

.....
6.Κατάπие κατά λάθος ένα υγρό διάλυμα από διάφορες χημικές ουσίες.

.....
7.Ο πρωθυπουργός έκανε έκκληση στο λαό για ομοψυχία.

.....
8.Πολλοί υποστηρίζουν ότι είναι χαρακτηριστικό της εποχής μας η έκλυση των ηθών.

.....
5. Να εντοπίσετε τη σημασιολογική διαφορά των λέξεων κάθε ζεύγους και να σχηματίσετε προτάσεις με μερικές από αυτές.

- 1. κοινοτοπία - καινοτομία**
- 2. υπονοώ - επινοώ**
- 3. κύρωση - κίρρωση**
- 4. απολογία - απολογισμός**
- 5. επενέργεια - παρενέργεια**
- 6. εξάρθρωση - διάρθρωση**
- 7. απερίσπαστος - απερίσκεπτος**
- 8. ανταγωνισμός - συναγωνισμός**
- 9. αντίθεση - αντίφαση**
- 10. πληροφορία - πληροφορική**
- 11. ιεραρχία - ιεράρχηση**

12. κληροδοτώ - κληρονομώ

13. απόκλιση - επίκληση

14. επιτείνεται - παρατείνεται

15. ροπή - ριπή

6. Να συμπληρώσετε τα κενά στις προτάσεις που ακολουθούν με ένα από τα ομόρριζα που γράφονται με έντονα στοιχεία. Πρέπει να προσέξετε, γιατί οι λέξεις αυτές μοιάζουν στη μορφή, αλλά διαφέρουν ως προς τη σημασία.

1. ανάγκη – αναγκαιότητα

•Η περιοριστική οικονομική πολιτική είναι μια ..... που προκύπτει από τις διεθνείς εξελίξεις.

•Λόγω οικονομικών προβλημάτων προβάλλει η ..... να ληφθούν σοβαρά μέτρα.

•Μετά τις κοινωνικές μεταβολές οι αντίστοιχες αλλαγές στο κοινωνικό σύστημα προκύπτουν ως φυσική .....

2. επέμβαση – παρέμβαση – παρέκβαση

•Οι συχνές ..... των γονέων προκαλούν μεγάλα προβλήματα στα νέα, κυρίως, ζευγάρια.

•Η παρεξήγηση λύθηκε με την ..... ΤΩΝ ΠΙΟ ψυχραιμων της παρέας.

•Με τις συνεχείς ..... του ξεχάστηκε το κύριο θέμα της ομιλίας του.

•Οι φιλολογικές ..... στο κείμενο ήταν απαραίτητες.

3. διαλέγω – εκλέγω – επιλέγω

•Τον ..... να μας εκπροσωπήσει στο διεθνές συνέδριο.

•Τον ..... πρόεδρο της Ένωσης Φιλολόγων.

•Η επιτροπή θα ..... τους πιο κατάλληλους γι' αυτή τη θέση.

•..... ό,τι σ' αρέσει και πάρ' το.

4. κληροδοτώ – κληρονομώ

•Μαζί με τα ακίνητα ..... και τη θέση του προέδρου της εταιρείας.

•Ο Σολωμός ..... το έργο του στις μελλοντικές γενιές.

•Έχουμε ..... τον πολιτισμό των αρχαίων Ελλήνων.

5. παρακινῶ – υποκινῶ

- Όσο καιρό δούλευε στην εταιρεία .....τους συναδέλφους του σε απεργίες.
- Οι φίλοι του τον ..... να μάθει να οδηγεί.
- Όσοι ..... ΤΙΣ ταραχές θα συλληφθούν.

6. κατ' αρχάς – καταρχήν

- ..... δέχομαι την πρόταση σου· ελπίζω να συμφωνήσουμε και στις λεπτομέρειες.
- Το νομοσχέδιο ψηφίστηκε ..... Μένει τώρα να ψηφιστεί και κατ' άρθρο.
- ..... πρέπει να σας συστηθώ.

7. Σας δίνονται ζεύγη από ομόρριζα ονόματα με τη σημασία τους. Πολλοί τα χρησιμοποιούν αδιακρίτως, ενώ, όπως θα δείτε, διαφέρουν ως προς τη σημασία. Να σχηματίσετε με το καθένα από αυτά μία περίοδο λόγου.

1. αίσθημα: ό,τι αντιλαμβανόμαστε με τις αισθήσεις

συναίσθημα: ψυχική κατάσταση που προκαλείται από διάφορα γεγονότα ή σκέψεις

.....

.....

.....

.....

.....

2. γένεση: η δημιουργία, η αρχή, ο σχηματισμός

γέννηση: α) η πράξη και το αποτέ-
λεσμα του γεννώ

β) η εμφάνιση ενός νέου πράγμα-
τος, μιας νέας τάσης

.....

.....

.....

.....

.....

3. εκμάθηση: η τέλεια μάθηση, η
τέλεια γνώση

μάθηση : η απόκτηση γνώσεων

.....

.....

.....

.....

.....

4. εξήγηση: ερμηνεία, ανάλυση

επεξήγηση: πρόσθετη εξήγηση,
εξήγηση με περισσότερες

Λεπτομέρειες, διασαφήνιση

.....

.....

.....

.....

.....

5. εμπειρία: βίωμα

πειρά: συσσωρευμένες εμπειρίες

.....

.....

.....

.....

6. **ευθύνη:** η υποχρέωση κάποιου να δώσει λόγο για τις ενέργειές του ή να ανταποκριθεί σε ό,τι έχει αναλάβει

υπευθυνότητα: η συναίσθηση της ευθύνης

.....

.....

.....
.....
7. μεταγραφή: (αθλητή/κειμένου/-
περιουσιακών στοιχείων)

μετεγγραφή: (μαθητή/σπουδαστή)

.....
.....
.....
.....

8. τεχνική: η αξιοποίηση και η
εφαρμογή των επιστημονικών
γνώσεων

τεχνολογία: η μελέτη των τεχνικών
και επιστημονικών μεθόδων

.....
.....
.....
.....

9. ψυχικός: αναφέρεται στην ψυχή

ψυχολογικός: αναφέρεται στην επιστήμη της ψυχολογίας

.....

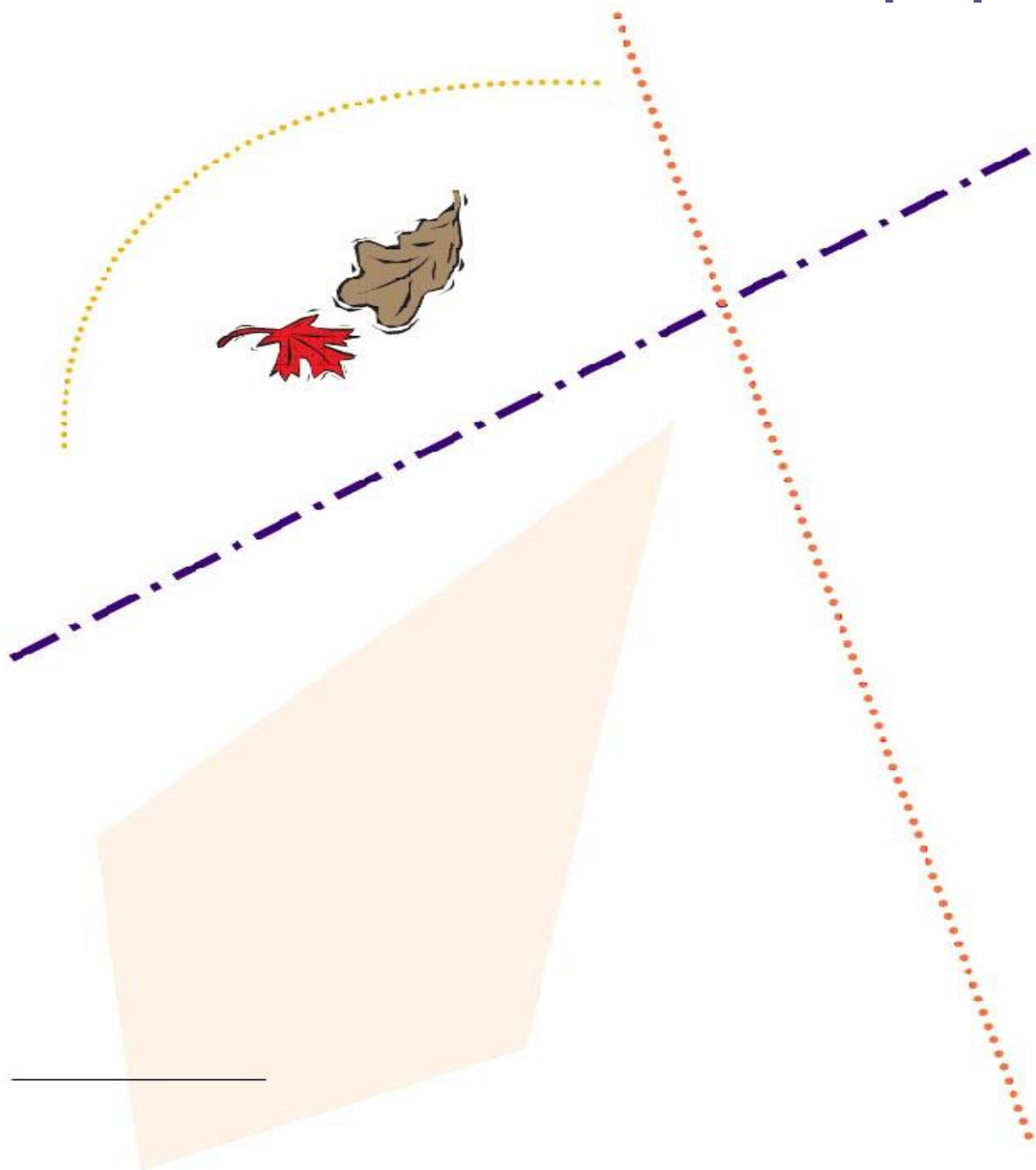
.....

.....

.....

Α΄ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

4. Παροιμίες

Οι παροιμίες είναι λαϊκές φράσεις που εκφράζουν με λίγα λόγια σημαντικές αλήθειες. Η αλήθεια εκφράζεται συνήθως με μία αλληγορία, δηλαδή με λόγια που έχουν άλλο νόημα από εκείνο που λένε (π.χ. Παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είναι μπαλωμένο). Στις παροιμίες δείχνεται συχνά και διάθεση αστεία (π.χ. Είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα). Πολλές παροιμίες λέγονται από τόπο σε τόπο κάπως διαφορετικά. Αρκετές μάλιστα, που δεν έχουν πάντοτε μεταφορικό ή αλληγορικό νόημα, μας δίνουν συμβουλές πρακτικές για τη ζωή (π.χ. Άκουε πολλά και λέγε λίγα)· άλλες φανερώνουν αλήθειες ηθικές (π.χ. Ο ψεύτης και ο κλέφτης τον πρώτο χρόνο χαίρονται) ή δίνουν οδηγίες για τον καιρό, για τις γεωργικές ή ναυτικές εργασίες, για τον τρόπο ζωής (π.χ.

Ούτε ο Αύγουστος χειμώνας ούτε ο Μάρτης καλοκαίρι).

-
- **Μ. Τριανταφυλλίδης, Λεξιλογικές Ασκήσεις, Θεσσαλονίκη, 1967**

Α΄ Από τις σημασίες των λέξεων

4. ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

1. Να βρεις σε ποια περίπτωση λέμε τις παρακάτω παροιμίες:

1. Γυρεύει με το βελόνι ν' ανοίξει πηγάδι. ....
.....
.....

2. Εγώ λέω του σκύλου μου κι ο σκύλος στην ουρά του.
.....
.....
.....

3. Πίσω έχει η αχλάδα την ουρά.
.....
.....
.....

4.Όταν λείπει η γάτα, χορεύουν τα
ποντίκια. ....
.....
.....

5.Δυο γάιδαροι μαλώνανε σε ξένο
αχυρώνα. ....
.....
.....

6.Για χάρη του βασιλικού ποτίζεται
κι η γλάστρα. ....
.....
.....

7.Το καλό το παλικάρι ξέρει κι άλλο
μονοπάτι. ....
.....
.....

8.Ακόμη δεν τον είδαμε και Γιάννη
τον εβγάλαμε. ....

.....
.....

2. Να γράψεις ένα σύντομο κείμενο με πυρήνα καθεμιά από τις παρακάτω παροιμίες:

- 1.Όπου ακούς πολλά κεράσια κράτα και μικρό καλάθι.**
- 2.Ο καλός караβοκύρης στη φουρτούνα φαίνεται.**
- 3.Καθαρός ουρανός αστραπές δε φοβάται.**
- 4.Όποιος δε θέλει να ζυμώσει πέντε μέρες κοσκινίζει.**
- 5.Όποιος φυλάει τα ρούχα του έχει τα μισά.**

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. Να βρείτε παροιμίες που έχουν το ακόλουθο νόημα:

1.Γίνεται τέτοια αναμπουμπούλα, που δε βρίσκει κανείς ούτε τους δικούς του.

2.Οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι κάθε στιγμή είναι πολλοί.

3.Τα λόγια σου με γέμισαν χαρά, κι ας μην μπορείς να με βοηθήσεις με ό,τι κάνεις.

4.Με την αλληλεγγύη και τη συνεργασία γίνονται τελειότερα οι δουλειές.

5.Όταν πεινά κάποιος, δεν έχει κέφι.

6.Και άδικα να σε κατηγορήσουν, μπορεί αυτό να σου φέρει μεγάλο κακό.

7.Η συμφωνία του γαμπρού και της νύφης είναι το κυριότερο για ένα γάμο.

8.Να μην πολυπιστεύεις, όταν ακούς να σου τάζουν πολλά.

9.Όπου ανακατώνονται πολλοί, δύσκολο να γίνει σωστή δουλειά.

10.Πρέπει να βοηθούμε τους άλλους χωρίς να περιμένουμε ανταπόδοση.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Στις παροιμίες που ακολουθούν υπογραμμίζονται μερικές ασυνήθιστες ή ιδιωματικές λέξεις. Να τις αντικαταστήσετε με τις αντίστοιχες κοινές και να εξηγήσετε τις παροιμίες.

1. Άλλα λένε το βραδύ κι άλλα λένε το ταχύ.

.....

.....

.....

2.Κατά μάνα κατά κύρη, το παιδί κι η θυγατέρα.

.....
.....
.....

3.Πάρε του γέροντος βουλή, του παιδεμένου γνώση.

.....
.....
.....

4.Καλά είν' τα κουμαρόφυλλα με το ροϊ το λάδι.

.....
.....
.....

5.Πού του γονιού του δε γρικά κακός κακού θα πάει.

.....
.....
.....

5. Να βρείτε μία ή δύο παροιμίες που να λέγονται για τις εξής περιπτώσεις:

1. Για τον κλέφτη ή τον απατεώνα που δεν μπορεί να κάνει τις άνομες πράξεις του μένοντας διαρκώς ασύλληπτος και ατιμώρητος

.....
.....
.....

2. Ειρωνικά, για εκείνους που πάνε να υποδείξουν κάτι στους μεγαλύτερους και τους σοφότερους

.....
.....
.....

3.Όταν οι κακές συναναστροφές επηρεάζουν αρνητικά κάποιον

.....
.....
.....

4.Για εκείνον που αναλαμβάνει υποχρεώσεις πέρα από τις δυνατότητές του

.....
.....
.....
.....

5.Για εκείνον που κατηγορεί κάποιον για ελάττωμα που το έχει ο ίδιος σε μεγαλύτερο βαθμό

.....
.....
.....

6.Για εκείνον που υπονομεύει τους άλλους και στο τέλος πέφτει ο ίδιος στην παγίδα

.....
.....
.....

7.Όταν κάποιος που έχει υπερβολική εμπιστοσύνη στις δυνάμεις του κάνει μια ανόητη ενέργεια

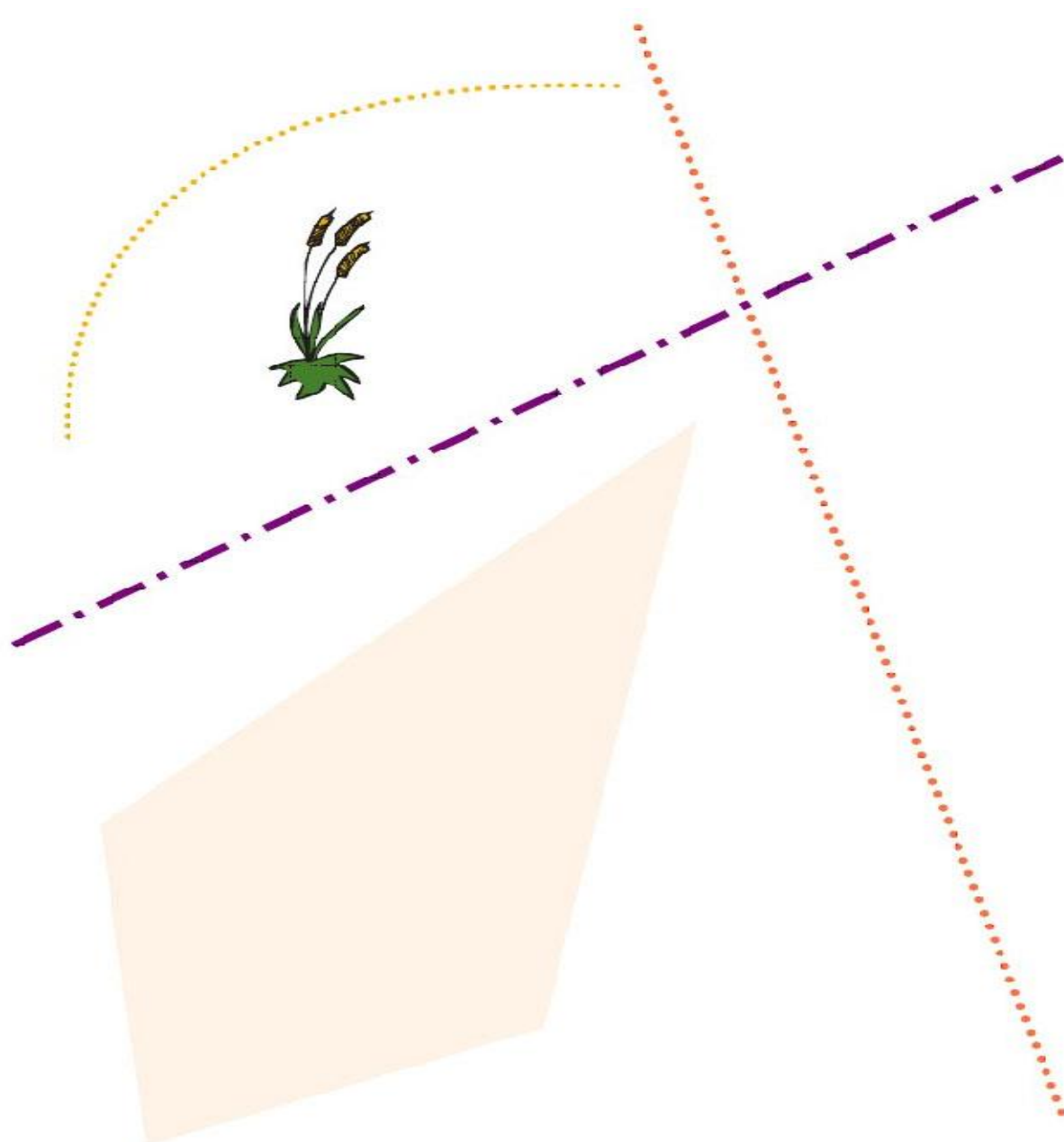
.....
.....
.....

8.Για εκείνον που κρίνει εύκολα και κατακρίνει τους άλλους, όταν δεν ξέρει τις δυσκολίες μιας δουλειάς ή μιας κατάστασης

.....
.....
.....

Α΄ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

5. Κυριολεξία-Μεταφορά-Πολυσημία των λέξεων

Οι λέξεις αλλάζουν όπως αλλάζουν και οι άνθρωποι που τις χρησιμοποιούν. Οι δυναμικές που μεταπλάθουν τις ανθρώπινες κοινωνίες μεταπλάθουν και τις γλώσσες. Στατικές είναι μόνον οι γλώσσες των στατικών κοινωνιών. Οι κοινωνίες π.χ. των ζώων είναι στατικές. Γι' αυτό στατικές και αναλλοίωτες είναι και οι γλώσσες τους. Όπως είναι στατικές και οι γλώσσες των «νεκρών» κοινωνιών. Όπου πάντοτε υπάρχουν ανθρώπινες κοινωνίες, πάντοτε και οι γλώσσες. Η διακύμανση μιας κοινωνίας συνεπάγεται και τη διακύμανση της γλώσσας της.

Έτσι οι λέξεις αλλάζουν σημασία: η λέξη θυμός π.χ. σήμαινε ψυχή, η λέξη ψάλλω σήμαινε τραγουδώ, η λέξη αύστηρός σήμαινε ξηρός, η λέξη ὄρνις σήμαινε κάθε πτηνό, ενώ σήμερα δηλώνει την κότα (ὄρνιθα),

η λέξη πονηρός σήμαινε τον εργατικό.

Τα αίτια που αλλάζουν τις σημασίες των λέξεων είναι:

α. Πολιτιστικά: με την αλλαγή του πολιτισμού μπορεί να αλλάξει και η λέξη. Παράδειγμα: ἀρχεῖον ονομαζόταν κατά την αρχαιότητα το οίκημα όπου έμεναν οι αρχές (έφοροι) της Σπάρτης. Επειδή όμως αργότερα στο μέρος αυτό φυλάγονταν τα δημόσια έγγραφα, γι' αυτό η λέξη άλλαξε σημασιολογικά και πήρε τη σημερινή της σημασία.

β. Ψυχολογικά: η λέξη, εκτός από την κανονική της σημασία, παίρνει συχνά και άλλες σημασίες συμπτωματικές, οι οποίες συμβαίνει να έχουν κάτι κοινό με την αρχική της σημασία. Παράδειγμα: οἰωνός στην αρχαιότητα λεγόταν το κάθε πτηνό. Επειδή όμως από κάποια χρονική

στιγμή και ύστερα η λέξη αυτή σημαίνει το μαντικό πτηνό, γι' αυτό στένεψε σημασιολογικά και κατέληξε να σημαίνει το προφητικό σημείο.

Κάθε λέξη γεννιέται με μια μονάχα σημασία, την αρχική (την κύρια) σημασία της. Με τον καιρό, όμως, με το άνοιγμα στο χρόνο και στο χώρο και με τη χρήση της η αρχική αυτή σημασία μεταχρωματίζεται, αποκτά δηλαδή διάφορες σημασιολογικές αποχρώσεις, χωρίς ωστόσο να απολέσει τον αρχικό της σημασιολογικό πυρήνα. Η λέξη φύλλο π.χ. χρησιμοποιήθηκε στην αρχή για να δηλώσει το γνωστό μέρος του φυτού (το φύλλο του δέντρου, τα φύλλα της μηλιάς). Σιγά σιγά, όμως, απέκτησε και άλλες παραπλήσιες σημασίες, γιατί συνδέθηκε με πράγματα /

αντικείμενα τα οποία είχαν κάποιο κοινό γνώρισμα με τα φύλλα των δέντρων. Έτσι λέμε: τα φύλλα του βιβλίου, «Δύο φύλλα έχει η καρδιά», τα φύλλα της πόρτας, το θυρόφυλλο, άνοιξε το φύλλο για να κάνει πίτα. Οι νεότερες αυτές σημασιολογικές αποχρώσεις (ή και σημασίες) της λέξης φύλλο ονομάζονται από την παραδοσιακή γλωσσολογία δευτερεύουσες ή μεταφορικές σημασίες (Αχ. Τζάρτζανος).

Η νεότερη γλωσσολογία σε ανάλογες περιπτώσεις κάνει λόγο για δήλωση και συνυποδήλωση. Με τον όρο δήλωση δηλώνει το αρχικό σημασιολογικό φορτίο μιας λέξης, το σημασιολογικό φορτίο δηλαδή με το οποίο τα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας έχουν «συμφωνήσει» να φορτίσουν τη συγκεκριμένη λέξη. Έτσι π.χ. η λέξη

μαύρος δηλώνει τον γνωστό χρωματισμό (ο κόκορας είναι μαύρος) που χαρακτηρίζεται από το γνώρισμα της σκοτεινότητας και που η κοινότητα συμφώνησε και αποδέχτηκε σιωπηλά.

Με τον όρο συνυποδήλωση η νεότερη γλωσσολογία δηλώνει τις ιδιαίτερες σημασιολογικές αποχρώσεις (ή και σημασίες) που μπορεί να αποκτήσει το αρχικό σημασιολογικό φορτίο μιας λέξης και που έχουν σχέση με κάποιες γλωσσικές περιστάσεις ή με τις εμπειρίες κάποιων ομιλητών. Στην περίπτωση αυτή το μαύρο χρώμα μπορεί να δηλώνει κατά συνειρμικό τρόπο «τα μαύρα χρόνια ενός πολέμου» ή τον φασισμό. Αυτό σημαίνει ότι το περιεχόμενο της λέξης παραπέμπει σε μια ιστορική περίοδο ή σε ένα ολοκληρωτικό καθεστώς,

συνδεδεμένο έτσι με την ιστορία ή την πολιτική. Εκείνο, βέβαια, που πρέπει να σημειωθεί είναι ότι η συνυποδήλωση συνδέεται με τη συγκινησιακή χρήση της γλώσσας, αφού συνκινείται από (και με) τη δήλωση, η οποία με τη σειρά της ακούγεται μέσα στη συνυποδήλωση.

Πάντως, όπως και αν εξετάσουμε τη σημαντική της λέξης, είτε με το φακό της παραδοσιακής γραμματικής είτε με το φακό της νεότερης γλωσσολογίας, καταλήγουμε στην ίδια διαπίστωση: στο κέντρο της λέξης υπάρχει ένας αρχικός σημασιολογικός πυρήνας, ο οποίος μεταβάλλεται και ιριδίζει αποκτώντας, ανάλογα με τις περιπτώσεις / περιστάσεις, ποικίλες σημασίες, χωρίς ωστόσο να χάνει τα αρχικά / βασικά σημασιολογικά του γνωρίσματα. Σύμφωνα μ' αυτά θα

μπορούσαμε να εξεικονίσουμε τη λέξη με κύκλο, του οποίου το κέντρο κατέχει η βασική σημασία της, ενώ πέρα από αυτό και ως την περιφέρεια του κύκλου ιριδίζουν οι ποικίλες αποχρώσεις που παίρνει αυτή η (βασική) σημασία.

Σύμφωνα με τα γλωσσικά δεδομένα θα μπορούσαμε να πούμε ότι μια λέξη σημασιολογικά:

α. Πλαταίνει, ανοίγει δηλαδή και αγκαλιάζει περισσότερες από την αρχική περιπτώσεις, που τυχαίνει να έχουν κάτι κοινό με την αρχική σημασία της. Έτσι η λέξη δόντι επεκτείνει την αρχική της σημασιολογική φόρτιση (δόντι ανθρώπου ή ζώου) και αλλού, ώστε να λέμε: το δόντι του χτενιού, τα δόντια της φαγάνας, το δόντι του γκρεμού, το πολιτικό δόντι στην περίπτωση του πολιτικού μέσου.

β. Στενεύει, κλείνει δηλαδή σημασιολογικά και σημαίνει ένα μόνο από τα πολλά και ποικίλα ομοειδή όντα που εξέφραζε. Η λέξη ποιητής, π.χ., ενώ δήλωνε καθέναν που κατασκευάζει (ποιεί) κάτι (ποιητής όπλων), τώρα περιορίστηκε σημασιολογικά και δηλώνει τον γνωστό μας ποιητή (αυτόν που γράφει ποιήματα).

γ. Χειροτερεύει, φθείρεται δηλαδή η σημασία της και δηλώνει κάτι κακό, ενώ αρχικά δήλωνε κάτι καλό, αποκαλύπτοντας έτσι και την ηθική της κοινωνίας που τη χρησιμοποιεί. Η λέξη αγαθός, π.χ., κατάντησε να σημαίνει τον αφελή, τον κουτό, ενώ κατά την αρχαιότητα σήμαινε τον γενναίο. Είναι φανερό ότι οι γενναίοι γίνονταν, εξαιτίας της ανωτερότητάς τους, αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους άλλους... .

δ. Καλύτερεύει (η σημασία), βελτιώνεται δηλαδή η σημασία μιας λέξης και γίνεται καλύτερη από την αρχική της. Η λέξη λέσχη π.χ., η οποία, ενώ σήμαινε «άντρον ληστῶν», σημαίνει σήμερα το χώρο όπου συναντώνται τα μέλη κάποιας κοινωνικής ομάδας (λέσχη δημοσίων υπαλλήλων / αξιωματούχων κτλ.).

1. Να αποδώσετε τη σημασία των μεταφορικών εκφράσεων:

1.Του 'στριψε η βίδα!

.....
.....

2.Μου έγινε βραχνάς!

.....
.....

3.Τι γλυκανάλατα αστεία είναι αυτά!

.....
.....

4. Έχω ράμματα για τη γούνα σου!

.....

.....

5. Του μίλησε έξω από τα δόντια.

.....

.....

6. Έχω ένα κεφάλι καζάνι!

.....

.....

**7. Μαζεύτηκε εκεί κάθε καρυδιάς
καρύδι.**

.....

.....

8. Τον κόλλησα στον τοίχο.

.....

.....

9. Πνίγεται σε μια κουταλιά νερό.

.....

.....

10. Μασάει τα λόγια του.

.....

.....

11. Δεν ξέρω τι μαγειρεύουν!

12. Αυτός δε μου γεμίζει το μάτι.

13. Είναι σαν τη μέρα με τη νύχτα.

14. Πήρε τα μάτια του κι έφυγε.

15. Δεν τα σηκώνει κάτι τέτοια.

2. Να βρείτε σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται οι ακόλουθες μεταφορικές φράσεις:

- A. 1. σηκώνω χέρι
2. σηκώνω ψηλά τα χέρια**

- 3.δίνω τα χέρια
  - 4.τρίβω τα χέρια μου
  - 5.με το χέρι στην καρδιά
  - 6.πάει με το σταυρό στο χέρι
  - 7.έχω τα χέρια μου δεμένα
  - 8.λύνω τα χέρια κάποιου
  - 9.κάνω ό,τι περνάει από το χέρι μου
  - 10.τον κρατώ στο χέρι
  - 11.είναι του χεριού μου
  - 12.έχω το πάνω χέρι
  - 13.χάνω κάτι μέσα από τα χέρια μου
  - 14.γύρισε με άδεια χέρια
  - 15.ζήτησε το χέρι της
  - 16.τα είπαμε ένα χέρι
- B.**
- 1.βρήκα το δάσκαλό μου
  - 2.βρήκα τις πόρτες κλειστές
  - 3.τα βρήκαμε
  - 4.βρήκα τον εαυτό μου
  - 5.βρήκα το δρόμο μου
  - 6.τα βρήκα σκούρα

4. Να εντάξετε σε περιόδους λόγου τις ακόλουθες μεταφορικές φράσεις:

- 1.τον ψάρεψε
- 2.τα έκανε θάλασσα
- 3.τον έπιασε στα δίχτυα της
- 4.έγινε καπνός
- 5.πέρασα πολλές φουρτούνες
- 6.τα 'κανε μούσκεμα
- 7.πλήρωσε τη νύφη
- 8.τον έβαλε στο μάτι
- 9.με πήρες στο λαιμό σου
- 10.μου έβαλε τα δυο πόδια σε ένα παπούτσι

5. Να βρείτε όσο το δυνατό περισσότερες μεταφορικές εκφράσεις που να περιέχουν τις παρακάτω λέξεις και να πείτε τι σημαίνουν.

- 1.**μάτι/α** π.χ. μου άνοιξε τα μάτια, κόβει το μάτι του κτλ.

.....
.....
.....
.....
.....

2. χάνω

.....
.....
.....
.....
.....

3. γάτα

.....
.....
.....
.....
.....

4. ρίχνω

.....

.....

.....

.....

.....

5.κόσμο

.....

.....

.....

.....

6. Οι υπογραμμισμένες λέξεις χρησιμοποιούνται με τη δηλωτική τους σημασία. Να τις εντάξετε σε διαφορετικό γλωσσικό περιβάλλον, έτσι ώστε να χρησιμοποιούνται με τη συνυποδηλωτική (μεταφορική) τους σημασία.

1.Η χρήση της **πυξίδας** έπαιξε σημαντικό ρόλο στις γεωγραφικές ανακαλύψεις.

2. Τρομοκράτες **πυροδότησαν** βόμβα με ωρολογιακό μηχανισμό και προκάλεσαν μεγάλες ζημιές στο κέντρο της πόλης.

3. Λέγεται ότι οι Ρωμαίοι **κατέκτησαν** τους Έλληνες με τα όπλα και οι Έλληνες τους Ρωμαίους με το πνεύμα τους.

4. Οι στρατιώτες **διείσδυσαν** στην απαγορευμένη περιοχή.

5. Ο Κ.Κ. **σκηνοθέτησε** με μεγάλη επιτυχία δεκάδες θεατρικά έργα.

6. Η θερμοκρασία είναι 40° υπό **σκιάν**.

7. Η **προσέγγιση** του πλοίου στην ακτή στάθηκε αδύνατη λόγω της σφοδρής θαλασσοταραχής.

8. Να **προσδεθείτε** στο κάθισμά σας και να μην καπνίζετε κατά την απογείωση και την προσγείωση του αεροπλάνου.

9. Μη στρίβεις δεξιά, γιατί είναι **μονόδρομος**.

10. Το λιοντάρι κατασπαράζει τη **λεία** του.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....
.....
2.Ανέλαβα όλη την ευθύνη εγώ.

.....
.....
3.Μας λύπησε, μας πίκρανε και μας στενοχώρεσε όλους.

.....
.....
4.Είναι πολύ απελπισμένος, βρίσκεται σε απόγνωση.

.....
.....
5.Έφτασαν τα πράγματα στο απροχώρητο, σε αδιέξοδο.

6.Πριν επιχειρήσει κανείς κάτι δύκολο, πρέπει να έχει εξασφαλίσει τις απαραίτητες προϋποθέσεις.

.....
.....

7.Του παίρνει κανείς λόγια με μεγάλη δυσκολία.

.....
.....

8.Κοιμάται πολύ νωρίς.

.....
.....

9.Έχει μεγάλη ιδέα για τον εαυτό του, είναι αλαζόνας.

.....
.....

10.Δεν ανέχεται την παραμικρή ενόχληση.

.....

.....

8. Να βρεις ένα ή περισσότερα επίθετα που να αποδίδουν το νόημα καθεμιάς από τις ακόλουθες λαϊκές φράσεις. Ύστερα να γράψεις ένα μικρό κείμενο στο οποίο θα περιγράψεις ένα φανταστικό (ή πραγματικό) πρόσωπο, που θα έχει αυτά τα χαρακτηριστικά (μερικά ή όλα).

1.Θέλει το παξιμάδι βρεγμένο.

.....

.....

2.Βγάζει από τη μύγα ξίγκι.

.....

.....

3.Του γεννούν και τα κοκόρια.

9. Να αποδώσεις το νόημα των ακόλουθων μεταφορικών φράσεων και να τις χρησιμοποιήσεις σε σύντομες περιόδους λόγου.

- 1. Ο σκοπός αγιάζει τα μέσα.**
- 2. Χτίζω πύργους στην άμμο.**
- 3. Ρίχνω λάδι στη φωτιά.**
- 4. Τράβηξε το χαλί κάτω από τα πόδια μου.**
- 5. Για την τιμή των όπλων**
- 6. Περί όνου σκιάς**
- 7. Μην πυροβολείτε τον πιανίστα!**
- 8. Πύρρειος νίκη**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1.το παραξήλωσε →
ξεπέρασε τα όρια

2.μπήκες στη μύτη (μας...) →
.....

3.χώνει τη μύτη του (παντού) →
.....

4.ως το κόκαλο (βραχίκαμε) →
.....

5.ως εδώ και μη παρέκει →
.....

6.βράζει στο ζουμί του →
.....

7.μια χαρά και δυο τρομάρες →
.....

8.ο κούκος αηδόνι (κόστισε) →

.....

11. Συχνά μεταχειριζόμαστε μεταφορικά ονόματα ζώων, για να εκφράσουμε πιο έντονα μια ιδιότητα κάποιου ανθρώπου, σωματική ή ψυχική. Έτσι π.χ. λέμε για κάποιον ότι είναι φίδι, όταν είναι ύπουλος, πονηρός και κακός. Να βρείτε ποιες ανθρώπινες ιδιότητες εκφράζονται με τα ακόλουθα ονόματα ζώων:

αρνάκι.....

.....

αρκούδα.....

.....

καμήλα.....

.....

κατσίκι.....

.....

Λιοντάρι.....

.....

Μαϊμού.....

.....

μουλάρι.....

.....

Χαμαιλέοντας.....

.....

παγόνη.....

.....

παπαγάλος.....

.....

λύκος.....

.....

όρνιο.....

.....

12. Να βρείτε μια μεταφορική φράση που να αποδίδει τη σημασία που έχει το καθένα από τα επίθετα που ακολουθούν:

π.χ.

1.(είναι) τρελός→ (είναι για δέσιμο)

2.αστείος →

.....

3.χαϊδεμένος→

.....

4.άγνωστος→

.....

5.ένοχος/μαζεμένος →

.....

6.παμπόνηρος→

.....

7.φιλάργυρος→

.....

8.ψευδολόγος, τερατολόγος →

.....

9.δύσκολος, μεμψίμοιρος →

.....

**Αλέκος Κοντόπουλος (1905-1975).
'Όταν περιμένουμε την Άνοιξη,
1974. Λάδι σε μουσαμά (125εκ. X
140εκ.).**

13. Να σχηματίσεις τρεις προτάσεις με καθεμία από τις λέξεις που σου δίνονται, παίρνοντας υπόψη σου τις διαφορετικές σημασίες τους,

**όπως αυτές φαίνονται στις
ακόλουθες φράσεις:**

α) στάση

1. αναπαυτική στάση

.....

2. ουδέτερη στάση

.....

3. στάση πληρωμών

.....

β) πτώση

1. πτώση από μπαλκόνι

.....

2. πτώση της θερμοκρασίας

.....

3. πτώση της δικτατορίας

.....

γ) πίεση

1. πίεση ενός κουμπιού

.....

2.ασκώ πιέσεις

.....

3.πληθωριστικές πιέσεις.....

δ) ανάβω

1.ανάβω το καντήλι

.....

2.άναψε το γλέντι

.....

3.ανάβω το θερμοσίφωνα

.....

14. Να βρείτε τη σημασία που έχει το ρήμα **δίνω** στις παρακάτω φράσεις και να το αντικαταστήσετε με ένα κατάλληλο για την κάθε περίπτωση συνώνυμο.

1.Του έδωσα το αυτοκίνητό μου για το Σαββατοκύριακο.

.....
.....
2.Το σπίτι θα το δώσω στην κόρη μου.
.....

.....
.....
3.Της έδωσα για τη γιορτή της δέκα χιλιάδες.
.....

.....
.....
4.Η μητέρα δίνει για τα παιδιά της ακόμη και τη ζωή της.
.....

.....
.....
5.Ο Θεός να δώσει να ξανασυναντηθούμε.
.....

.....
.....
6.Δεν μπορώ να δώσω τόσα λεφτά.
.....

.....
.....
7.Πόσο το δίνεις το σπίτι;

.....
.....
**8.Όταν φεύγω, δίνω τα κλειδιά στο
θυρωρό.**
.....
.....

9.Δόθηκε στην επιστήμη του.
.....
.....

**10.Έδωσε τη ζωή του για την
πατρίδα.**
.....
.....

**11.Ζήτησα να μου δώσουν από την
κεντρική υπηρεσία δύο ικανούς
τεχνίτες.**
.....
.....

12.Μου δίνει χαρά η παρουσία σου.
.....
.....

13. Θα δοθεί δεξίωση προς τιμήν των ξένων δημοσιογράφων.

.....

.....

15. Να αντικαταστήσετε με κατάλληλα ρήματα ή περιφράσεις τα ρήματα βάζω, βγάζω και βλέπω. Σε μερικές περιπτώσεις πρέπει να αντικατασταθεί ολόκληρη η φράση.

α) βάζω

1. βάζω προθεσμία

.....

2. βάζω φύλακα

.....

3. βάζω μπρος μια δουλειά

.....

4. βάζω μπροστά κάποιον

.....

5. βάζω τραπέζι

.....

6.το βάζω στα πόδια

.....
7.βάζω το χέρι μου στη φωτιά

.....
8.βάζω κατά μέρος

.....
9.βάζω στο χέρι κάποιον

.....
10.τα βάζω με κάποιον

.....
11.βάζω κάποιον στη θέση του

.....
12.βάζω μυαλό

.....
13.βάζω τη θηλιά στο λαιμό

.....
14.βάζω πλήρη

β) βγάζω

1.βγάζω γλώσσα

2.του βγάζω το λάδι

.....

3.βγάζω χρήματα

.....

4.τα βγάζω πέρα

.....

5.βγάζω στη φόρα

.....

6.βγάζω στο σφυρί

.....

7.βγάζω από τη μέση

.....

8.βγάζω το συμπέρασμα

.....

9.του βγάζω την ψυχή

.....

γ) βλέπω

1.βλέπω σφαιρικά τα πράγματα

.....

2.το σπίτι βλέπει στη θάλασσα

.....

3.τα βλέπω ρόδινα

4.τα βλέπω μαύρα

5.απ' αυτό βλέπουμε

6.είδα κι έπαθα

7.είδα άσπρη μέρα

8.βλέπω με καλό μάτι

16.Φτωχαίνει η ιδιόλεκτός μας (όχι η γλώσσα μας), όταν περιορίζουμε το λεξιλόγιό μας σε μερικές μόνο λέξεις που ταιριάζουν σε πολλές περιπτώσεις. Σε καθεμία από τις παρακάτω φράσεις να αντικαταστήσετε το **κάνω** με ένα άλλο ρήμα ή με μια περίφραση.

1.Το εργοστάσιό μας κάνει χαλιά από το 1955.

.....
.....

2.Ο Θεός έκανε τον κόσμο

.....
.....

3.Τι θα κάνεις σήμερα; – Θα κάνω ψητό.

.....
.....

4.Με τη δουλειά του έκανε περιουσία.

.....
.....

5.Του έκανε ένα δώρο.

.....
.....

6.Δεν έχω τι να κάνω· βαρέθηκα να κάθομαι.

.....
.....

7.Τι θα κάνεις όταν μεγαλώσεις;

.....
.....

8.Έκανε δάσκαλος σε πολλά χωριά.

.....
.....

9.Και τι θα μου κάνει, αν δεν υπακούσω;

.....
.....

10.Έκανε πως δε μας είδε, για να μη μας μιλήσει.

.....
.....

11.Έκανε σαν παιδί από τη χαρά του.

.....
.....

12.Πόσο κάνουν τα παπούτσια;

.....
.....
**13.Εγώ δεν έχω να κάνω μ' αυτή
την υπόθεση.**
.....

.....
14.Δεν κάνει να λες ψέματα.
.....

.....
**15.Δεν κάνει για δάσκαλος, γιατί
δεν αγαπάει τα παιδιά.**
.....
.....

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 1ου ΤΟΜΟΥ

Α΄ Από τις σημασίες των λέξεων

- 1. Συνώνυμα 15**
- 2. Αντώνυμα.....90**
- 3. Παρώνυμα – Ομώνυμα.....110**
- 4. Παροιμίες.....131**
- 5. Κυριολεξία – Μεταφορά –
Πολυσημία των λέξεων.....144**

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟ